

Güneş Kaya, Z, S- Kara Pilehvarian, N. (2024). Sedat Çetintaş ve Atmeydanı/İbrahim Paşa Sarayı. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. 9 (16), s. 295-335.

SEDAT ÇETİNTAŞ VE ATMEYDANI/İBRAHİM PAŞA SARAYI¹ SEDAT CETINTAS AND ATMEYDANI/IBRAHİM PASHA PALACE

Dr. Öğr. Üyesi Zahide Sena Güneş Kaya*
İstanbul Üniversitesi
zsgunes@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian**
Yıldız Teknik Üniversitesi
pvarian@gmail.com

Öz

16. yüzyılda Atmeydanı'nın önemli anıt yapılarından biri olan İbrahim Paşa Sarayı, Kanuni Sultan Süleyman'ın başveziri (sadrızamı) İbrahim Paşa/Pargalı İbrahim Paşa'nın ikametgâh olarak kullandığı bir yapıdır. Kesin inşa tarihi bilinmeyen ve İbrahim Paşa'nın Hatice Sultan ile evlendikten sonra taşınabilmesi için sarayda kapsamlı bir tadilat gerçekleştirilmiştir. Pargalı gözden düştüğünde idam edilmiş, ama saray özgün işlevini sürdürmeye devam etmiştir. Yönetim merkezinin Topkapı Sarayı'ndan taşınmasıyla saray önemini yitirmiştir. Etrafına yapılan çeşitli eklemeler sonucu yapının zaman içinde tarihi önemi unutulmuş ve yapı görünmez hale gelmiştir.

1937 yılında Henry Prost'un hazırladığı İstanbul İmar Planı gereğince İbrahim Paşa Sarayı'nın yerinde yeni düzenlemeler yapılması gündeme geldiğinde, Abideleri Koruma Heyeti Rölöve Bürosu'nda çalışmakta olan yüksek mimar Sedat Çetintaş yerinde incelemelerde bulunmuştur. Gözlemleri sonucu bu yapının

¹ Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Nuran Kara Pilehvarian danışmanlığında Z. Sena Güneş Kaya tarafından hazırlanan "Türkiye Mimarlık Tarihinde Sedat Çetintaş" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* ORCID: 0000-0002-1595-6991

** ORCID: 0000-0002-0021-2076

Atmeydanı Sarayı olduğuna inanmış ve bu savını kanıtlamaya çalışmıştır. Bir yandan Atmeydanı Sarayı'nın varlığını ispatlamayı, bir yandan da yıkımını engellemeyi kendine görev edinmiştir. Çetintaş'ın mücadelesi Cumhuriyet, Yeni Sabah, Son Posta ve Son Saat gazetelerinde; Yapı ve Çınaraltı dergilerinde; Saray ve Kervansaraylarımız Arasında İbrahim Paşa Sarayı adlı eserinde yayınladığı yazılarında kendi gözünden ve kaleminden, en net hali ile izlenebilir. Sedat Çetintaş'ın deyimiyle o tarihte dört yüz elli yıllık olan Atmeydanı Sarayı için verdiği mücadele, bu çalışmada O'nun yazıları ışığında ele alınmıştır. Vaktinde gösterilen çabalar sayesinde bir kısmı ayakta kalabilen İbrahim Paşa saray binasından kalanlar, günümüzde Türk İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Atmeydanı, Sedat Çetintaş, İbrahim Paşa Sarayı, Adliye Sarayı, İstanbul İmar Planı.

Abstract

Ibrahim Pasha Palace is one of the remarkable monumental structures of Atmeydanı in the 16th century. The palace was the residence of Pargali Ibrahim Pasha, the grand vizier of Suleiman the Magnificent. The palace, which exact construction date is unknown, underwent extensive renovations so that Ibrahim Pasha could move in after his marriage to Hatice Sultan. When Pargali Ibrahim Pasha fell into disfavor he got executed but the palace continued to its original function. The palace lost its importance when the administrative center of the state moved from Topkapi Palace. Changes were made to the original functions of the palace, and large structures were built around. The complex was used as a treasury, a prison and for military functions by the end of the 19th century. The historical importance of the building was forgotten and the structure has become invisible over time.

Sedat Cetintas, who has been working at the Surveying Office of the Monuments Preservation Committee, conducted on-site inspections when new arrangements were made on the site of the palace in accordance with the Istanbul Master Plan prepared by Henry Prost in 1937. He believed that this structure was the lost Atmeydanı palace, and tried to prove this claim. He took it upon himself to prove the existence of Atmeydanı Palace on one hand, and to prevent its destruction on the other.

Cetintas' struggle for preservation of the palace can be seen in his writings published in the newspapers, in journals, and in his work titled "Ibrahim Pasha Palace Between Our Palaces and Our Caravanserais". In this study, we discuss his discourse in light of his writings. Most of the palace, which is used as the Turkish and

Islamic Art Museum today, has survived thanks to the efforts made at that time.

Keywords: Sedat Cetintas, Ibrahim Pasha Palace, Courthouse, Istanbul Master Plan.

Giriş

Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak yaklaşık kırk yıldır kullanılan Atmeydanı/İbrahim Paşa Sarayı, inşasından günümüze kadar çalkantılı süreçlerden geçmiştir. İnşasından itibaren Topkapı Sarayı ile olan ilişkisi sayesinde gözde bir yapı olarak hayatına başlamış, sonrasında önemini yitirmiş ve yavaş yavaş kaybolarak unutulmuştur. Sarayın yeniden *bulunması* ile yapı grubunun ard arda yıkım kararlarının alınmasının aynı döneme rastlaması ilginçtir. Sarayın ortaya çıkarılarak korunması için çabalayan kişilerin başında gelen Sedat Çetintas'ın kaleme aldığı yazılarda bu süreci izlemek mümkündür.

İbrahim Paşa Sarayı İstanbul'daki 16. yüzyıl saraylarından biridir. İlk inşa tarihi kesin olarak bilinmeyen, Bizans'ın/Doğu Roma İmparatorluğu'nun Hipodromuna/Osmanlı'nın Atmeydanına bakan yapıdan kalanlar, günümüzde Atmeydanı'nın kuzeybatı yönünde, Sultanahmet Cami'nin karşısında yer almakta ve Türk İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Pargalı İbrahim Paşa'nın², padişahın kardeşi Hatice Sultan ile evlenerek buraya yerleşmesi ile yapı, İbrahim Paşa Sarayı olarak anılmaya başlanmıştır. Topkapı Sarayı'na yakın konumundan dolayı ilerleyen dönemlerde de devlet erkanından paşaların ikametgahı olmuş, yönetim merkezinin yer değiştirmesi ile işlevini yitirmiş, zamanla kullanılmaz hale gelmiş ve etrafına yapılan ekler (hapishane, askeri şubeler, maliye evrak hazinesi/defterhane/Defter-i Hakani/Tapu Binası) nedeniyle saray niteliği unutulmuştur.

² Pargalı olduğu kuvvetle muhtemel olan önce makbul ve sonra maktul İbrahim Paşa; Kanuni Sultan Süleyman'ın 12 yılı aşkın süre sadrazamlığını yaptıktan sonra azledilmiş ve 1536'da Topkapı Sarayı'nda boğdurulmak suretiyle hayatına son verilmiştir (Emecen, 2000).

Zira 18. yüzyılda defterhane, mehterhane ve askeri dikimevi/elbise ambarı olarak kullanılan yapı, 19. yüzyılda bir yangın sonucu hasar almıştır (Gürses Söğüt, 2021: 525-533). 1871'den itibaren Mehterhane'nin bir bölümü "Umumi Hapishane" olarak kullanılmış, sarayın dördüncü avlu olarak da adlandırılan bu bölümü 1939'da Adliye Sarayı inşası için yıktırılmıştır. Projeleri mimar Vedat Tek tarafından hazırlanan ve Tapu Binası olarak bilinen Defter-i Hakani Binası ise 1908 yılında, eski binasının önüne inşa edilerek İbrahim Paşa Sarayı'nın Atmeydanı'na bakan cephesi önünde uzanmıştır (Erdoğan ve Eynallı, 2005: 44-55). Böylece sarayın 16. yüzyıldaki önemi ve işlevi gibi adı da unutulmuştur.

1936-1954 yılları arasında Abideleri Koruma Heyeti Rölöve Bürosu'nda çalışan genç ve tarihe meraklı bir mimar olan Sedat Çetintaş'ın saraya ait kalıntılar üzerine dikkati çekmesi ve bu süreçte konu hakkında yaptığı çalışmalarla burasının 16. yüzyılda İbrahim Paşa tarafından kullanılan saray olduğuna kanaat getirmesiyle bu sarayın gün yüzüne çıkarılması için çabaları başlamıştır. Sedat Çetintaş'ın yapı ile irtibatı olasılıkla o yıllarda Türk Tarih Kurumu'nda başlatılan bir projeye dayanmaktadır. Bu proje, Afet İnan'ın 1935 yılında Türk Tarih Kurumu'na sunduğu Mimar Sinan hakkında bir eser hazırlama önerisi olarak başlamıştır. Bu projenin çalışma ekibinde Mimar Sinan'ın eserlerinin rölövelerinin çıkarılması görevinde Sedat Çetintaş; Ali Saim Ülgen ve Sedat Hakkı Eldem ile birlikte yer almıştır (İnan, 1968: 63). 1937 tarihli İstanbul İmar Planı'na göre Adliye Sarayı inşası için yıkılması öngörülen ve o tarihte saray olarak anılmayan İbrahim Paşa Sarayı'nın, bahsi geçen proje bünyesinde çalışırken Sedat Çetintaş'ın dikkatini çektiği anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk henüz hayattayken O'na sarayın önemini ve tarihi değerini anlatan Çetintaş, Atatürk'ten rölövesinin çıkarılması konusunda talimat almıştır. Dönemin Cumhuriyet, Yeni Sabah, Son Posta ve Son Saat gazetelerinde; Yapı ve Çınaraltı dergilerinde yazdığı makalelerden ve 1939 yılında çıkardığı *Saray ve Kervansaraylarımız Arasında İbrahim Paşa Sarayı* adlı eserinden sarayı tanıtmaya çalıştığı ve yıkılmaması için mücadele ettiği görülmektedir. Sedat Çetintaş bölgede ileriki

yıllarda başlayan imar hareketleri sırasında da sarayın yıkılmaması için büyük bir çaba göstermiştir.

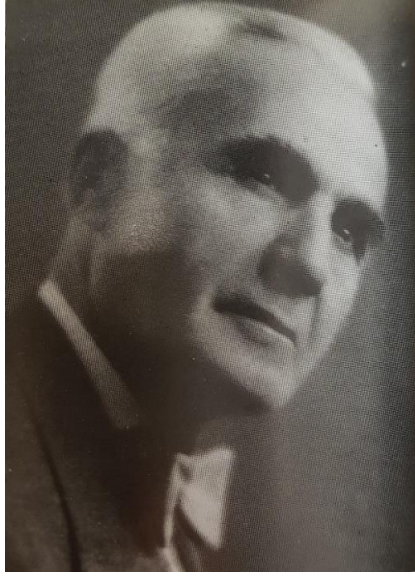
Türk Tarih Kurumu'nun Mimar Sinan eserleri üzerine kapsamlı çalışmalar başlattığı bu yıllar, Prost'un İstanbul imar planı üzerine çalışmalara başladığı döneme rastlamaktadır. İbrahim Paşa Sarayı'ndan kalanların yıkımı da, İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü ve Prost'un İstanbul İmar Planı üzerinde çalıştığı bir ortamda gündeme gelmiştir. Davet üzerine İstanbul'a gelen ve imar planı üzerinde 1936 yılında çalışmalara başlayan Prost, Sultanahmet Meydanını bir Cumhuriyet Meydanı haline getirmeyi amaçlamıştır. Planda Sultanahmet Cami üzerinden Atmeydanı'nı bir bakı terası olarak denize açma projesi ileri sürülmüş ancak uygulamadaki sıkıntılar nedeniyle plan hemen onaylanmamıştır. Bu projede İbrahim Paşa Sarayı'nın Adliye Sarayı için yıkımı öngörülmüş, bu olay büyük tartışmalara neden olmuş, yıkım kararı pek çok kez yinelenmiş, sarayın bir kısmı bu yıkım kararlarından kurtulamamıştır.

Ülkenin dış politikadaki karmaşık durumu, içeride yeni bir devlet düzeninin kurulması çabaları ve İstanbul'da köklü bir yeniden yapılanmanın olduğu bu dönemde Saray'ın zaman zaman tamamen ortadan kaldırılması söz konusu olmuştur. Mücadeleci kişiliğini bu yapıyı korumak üzere, tüm imkanlarını zorlayarak gösteren Sedat Çetintaş'ın yaşamı boyunca konu ile ilgili yazdığı yazılarında da süreci kendi açısından oldukça detaylı anlattığı görülmektedir. Bu çalışmada ağırlıklı olarak Sedat Çetintaş'ın gözünden, fakat dönemin şartlarını da dikkate alarak İbrahim Paşa Sarayı'nın günümüze ulaşma hikayesi ele alınmıştır.

1. Sedat Çetintaş

Atmeydanı/İbrahim Paşa Sarayı'nın korunması için uzun yıllar mücadele eden Sedat Çetintaş, 1889 yılında Arapgirli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Orta öğrenimini Mekteb-i Sultani'de tamamlayan Çetintaş, 1917 yılında Sanay-i Nefise Mektebi'nden yüksek mimar olarak mezun olmuştur (Ödekan, 2004: 11) (Şekil 1). Türk anıtlarına olan hayranlığı okul yıllarında belli olmuş; 1935 yılındaki bir röportajında bitirme ödevi için farklı bir konu çalışıldığını, ancak kendisinin Sokullu Cami rölelerini

almak konusunda ısrar ettiğini belirtmiştir (Mekki Said, 18 Nisan 1935).

Şekil 1: Yüksek Mimar Sedat Çetintaş (Kuban, 1992, 106).

Çetintaş, Sanay-i Nefise Mektebi'ni bitirdikten sonra bir süre Vezir Han'da bir marangoz ve tezyini sanatlar atölyesinde çalışmıştır (Çetintaş, 6 Temmuz 1943). 1923 yılında Bursa Belediyesi Fen İşleri Dairesi'nde ve Ankara Maarif Vekaleti Hars Müdürlüğü'nde kısa sürelerle görev almış, 1926 yılında Maarif Vekaleti İnşaat Dairesi'nin kuruluşunda bulunmuş, 1927 yılında özel mimarlık ofisini açmış, 1930 yılında Ankara Şehremaneti İnşaat Müdürlüğü'nde çalışmış ve 1931 yılında buradan da ayrılmıştır (Ödekan, 2004: 12). Uzun yıllar çalıştığı ortamlarda aradığını bulamayan Çetintaş'ın 1932 yılında Mustafa Kemal Atatürk ile tanışması bir dönüm noktası olmuş, bu tarihten sonra tüm enerjisini Türk anıtlarını belgelemeye ve tanıtmaya ayırmıştır. Atatürk, Maarif Vekaleti Antikiteler ve Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı Abideleri Koruma Heyeti'ni kurmuş ve Çetintaş'ı bu heyete 15 Temmuz 1933 tarihinde ilk mimar üye olarak atamıştır (Ödekan, 2004: 13). Bu heyet bünyesinde bir süre belgeleme çalışmaları yaptıktan sonra merkezi İstanbul'da olan Maarif Vekaletine bağlı Abideleri Koruma Heyeti Rölöve Bürosu, Sultanahmet'teki Sultan

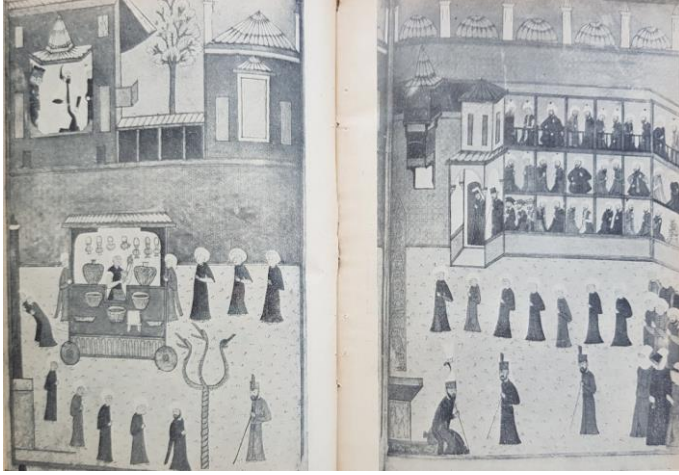
Mahmut Türbesi'nde 1936 yılında kurulmuş ve Çetintaş 1954 yılında emekli olana kadar bu büroda çalışmıştır (Ödekan, 2004: 14).

Çalışma hayatı süresince pek çok anıtı belgeleyerek korunmasını sağlayan Sedat Çetintaş zaman zaman çalışmalarını çeşitli sergilerle paylaşmıştır. Aynı zamanda mimarlık ve şehir üzerine ilk yazıları 1921'de yayınlanmaya başlayan Çetintaş; mimarlık tarihi, koruma, Anadolu, milli mimari, modern mimari, İstanbul'un imar planı gibi çeşitli konularda yazdığı yazıları ile ömrünün sonuna kadar kamuoyunu bilgilendirmeye devam etmiştir.

Büyük Millet Meclisi'nde görev alarak, ömrünü adadığı anıtların korunması idealini daha iyi gerçekleştirebileceğini düşünen Çetintaş 1957 yılında Demokrat Parti milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. İktidar ile muhalefet arasındaki çekişme nedeniyle çalışmalarını istediği şekilde yürütemeyeceğini anlayan Çetintaş politikadan çekilme düşüncesini gerçekleştirmeden, 1960 yılındaki askeri müdahale yaşanmış ve Çetintaş'ın Meclis görevi son bulmuştur (İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, 1983: 1475). Yassıada duruşmalarından beraat eden Sedat Çetintaş, 1965 yılında İstanbul'da hayata veda etmiştir.

2. Atmeydanı Sarayı'nın İnşası, Kayboluşu, Bulunuşu

Türk Tarih Kurumu'nun Afet İnan'ın önerisiyle 1935 yılında başlattığı Mimar Sinan eserlerinin tespiti ile ilgili projesi, Çetintaş'ın İbrahim Paşa Sarayı'nı keşfetmesini sağlamış ve araştırmalarına yardımcı olmuştur. Çetintaş İbrahim Paşa Sarayı'nı yerinde görüp kronoloji tespitini yapmış, ardından çıkarımlarını belgelerle desteklemiştir. Çalışmalarını, günümüzde olması gerektiği kabul edilen şekilde, hem alanda hem arşivde sürdürmüştür. Bu araştırmalar sırasında sarayın yer aldığı, üç adet 16. yüzyıl minyatürüne (Şekil 2 ve Şekil 3) rastlayarak fikirlerinin doğruluğundan emin olduktan sonra evrak taramasının devamını Dr. Şevki Uludağ üstlenmiştir (Uludağ, 19 Ağustos 1938: 5; Çetintaş, 1939: 32).

Şekil 2: Çetintaş'ın İbrahim Paşa Sarayı'na dair eserinde yer alan Surname minyatürlerinden biri (Çetintaş, 1939, s. 32).

Şekil 3: Çetintaş'ın İbrahim Paşa Sarayı'na dair eserinde yer alan Surname minyatürünün özgün renkli hali (TSMK H 1344, 1588, 247b-248a'dan aktaran Kafescioğlu, 2019, s. 7-43).

Sedat Çetintaş'ın 5 Haziran 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yazdığı yazısına göre Sedefkar Mehmet Ağa Sultanahmet Külliyesi'ni inşa ederken, İbrahim Paşa Sarayı bir asırlık bir yapı olmalıdır. Çetintaş yazısında sarayın Sedefkar Mehmet Ağa'nın eseri olamayacağını; yaptığı incelemeler sonucunda bir 16. yüzyıl eseri olduğunu belirtmiştir. Tezkiretü'l

Ebniye’de Mimar Sinan’ın kendi eseri olarak bahsettiği Atmeydanı Sarayı da Çetintaş’a göre bu yapının bir parçası olan büyük salondur (Çetintaş, 5 Haziran 1938: 9) (Şekil 4). İlerleyen zamanlarda dostlarından da aldığı destek ile yapının tarihine dair bilgilerini kesinleştiren Çetintaş, bu bilgileri Cumhuriyet, Yeni Sabah, Son Posta ve Son Saat gazeteleri ile Yapı ve Çınaraltı dergilerindeki yazılarında ve Saray ve Kervansaraylarımız Arasında İbrahim Paşa Sarayı adlı eserinde kamuoyu ile paylaşmıştır. Uzun yıllar süren İbrahim Paşa Sarayı’nın tespiti, tanıtımı ve araştırmaları süresince Çetintaş, yapı hakkında edindiği tüm bilgileri ve belgeleri toplayarak bir küçük arşiv oluşturmuştur. Araştırmalarında sadece ulusal kaynaklarla yetinmediği, uluslararası kaynaklara da ulaşmaya çalıştığı makalelerinden anlaşılmaktadır (Çetintaş, 2011: 322-324). Bu durum Sedat Çetintaş’ın Atmeydanı Sarayı’na verdiği öneme, yaptığı araştırmaların kaynaklarını bulma konusundaki hassasiyetine ve sarayın tespit ve tescili için gösterdiği özene işaret etmektedir.

Çetintaş’ın 4 Aralık 1950 tarihli Son Saat Gazetesi’nde aktardığına göre Atmeydanı Sarayı, Gül Baba’nın tavsiyesi üzerine Sultan II. Bayezid tarafından Galata Sarayı ile birlikte 15. yüzyıl sonunda kagir olarak inşa ettirilen bir devlet binasıdır³. O zamanlar ismi İstanbul Sarayı olan bu yapıyı Kanuni Sultan Süleyman Belgrad kuşatmasında iken 1521 yılında İstanbul Emini Ömer Ağa’ya tamir ettirerek dönüştürerek kız kardeşi ile evlenen İbrahim Paşa’ya tahsis etmiştir (Çetintaş, 4 Aralık 1950’den aktaran Çetintaş, 2011: 431). Bu tarihten sonra bu bina grubu, İbrahim Paşa Sarayı adıyla anılmıştır⁴. Topkapı Sarayı Arşivi D.9621 numarada bulunan ve

³ Osman Şevki Uludağ bu bilgiyi 19 Ağustos 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi yazısında “... İkinci Beyazid (1481-1512) zamanının eseri olan bina 1521’de adeta yeniden yapılcasına tamir görmüştür...” şeklinde vermektedir (Uludağ, 19 Ağustos 1938, s. 5).

⁴ Seyahatte olması nedeniyle Tarihçi Mükrimin Halil’in katılmadığı komisyon toplantılarına katılan Osman Şevki Uludağ 19 Ağustos 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi yazısında Saray ile ilgili araştırmalarını paylaşmıştır: “...Burasının adı Atmeydanı sarayı veya İbrahim Paşa Sarayı’dır. Peçevî, Hammer, Ata, Âli, Naima, Selânikî, Tevarihi Âliosman, Tarihi Âliosman tarihleriyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve bunlardan başka birçok tarih kitapları burası hakkında söyledığımız adları yazar. Şehinşahname ile

Şevki Uludağ tarafından transkripsiyonu yapılan bir mektup, Belgrad Seferi'ne çıkarken Sultan Süleyman'ın Atmeydanı Sarayı'nın tamiri için görevlendirdiği İstanbul Emini Ömer Ağa'dan padişaha yazılmıştır⁵. Mektuptan, yapının 1521 yılında tamire ihtiyacı olan bir eski yapıya dönüştüğü anlaşılmaktadır. Çetintaş bu bilgiyi 1938 yılında yapının rölövesine başladığı zaman da fark etmiş, yapıdaki farklı duvar örgülerinden eklenen kısımları tespit etmiş ve bunların 11 Haziran 1947 tarihli Son Posta Gazetesi'ndeki yazısıyla 1521 yılı öncesine ait olabileceğini belirtmiştir (Şekil 4 ve Şekil 5). 1521 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle başlanılan tamirat, sefer dönüşü düşünleri yapılacak olan Sadrazam İbrahim Paşa ile Hatice Sultan'a tahsis edilmiş olan sarayın tamiratıdır. Viyana Devlet Arşivi'nde bulunan 27 Mayıs 1533 tarihli bir belgede, Avusturya'nın Osmanlı ile yaptığı ilk barış anlaşması sırasında Osmanlı başkentine gelen Viyana elçisinin gözlemleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır (Çetintaş, 2011: 323-324). Çetintaş 11 Haziran

Hünernamedeki minyatürler Atmeydanı veya İbrahim Paşa Sarayı'nı resmederler. Şu halde han, ahır, kervansaray... tabirlerini bir tarafa bırakmak doğru olur. Buraya sadece İbrahim Paşa Sarayı demek de doğru değildir. 1524'teki tamiri vesile ederek ilk defa saraydan bahseden kitaplarda İbrahim Paşa Sarayı tabiri, Topkapı Sarayı arşivindeki bir vesikada ise üç sene evvelki bir tamiri anlatan kayda göre (İbrahim Ağa Saadethanesi) olan bina hakkında Eyliya Çelebi (nısfı bölünüp padişahlara mahsus sarayı has olup) kaydını koyar ve orada bir de padişahlara mahsus kısmın bulunduğunu bildirir. Biz Babiâli evrakında bulduğumuz 1762, 1839 tarihli vesikalarda Evliya Çelebi'nin bildirdiği kaydın doğruluğunu teyid eden yazılar gördük ve Tanzimat devrine gelinceye kadar orada ayrıca bir (Divanhane-i Hümayun) bulunduğunu söyleyebiliriz. Şu halde İbrahim Paşa Sarayı kısmen de Topkapı Sarayı gibi padişah sarayı idi. ..." (Uludağ, 19 Ağustos 1938: 5.).

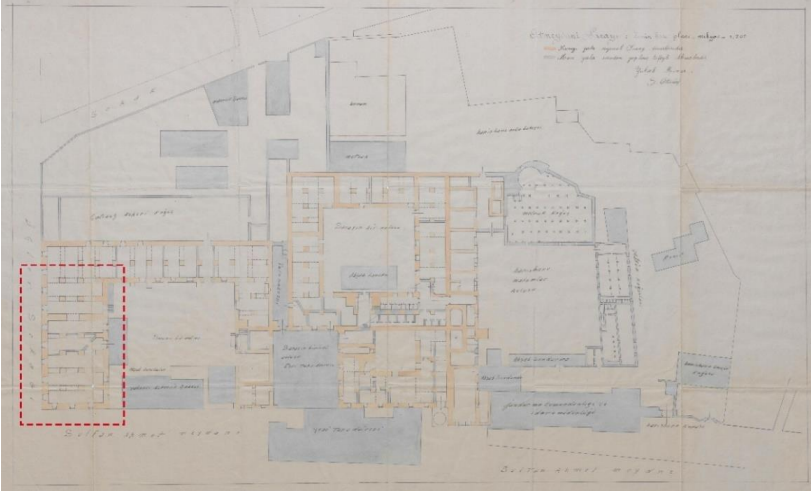
⁵ Çetintaş'ın 11 Haziran 1947 tarihli Son Posta Gazetesi'nde aktardığına göre bu mektubun metninde "Tafsil olur ki muhibb-i devlethanımız kitab-ı kerimi vacibü't-tekrim irsal buyrulup elfaz-ı gevher-nisarında munderiç olan kıdvettü'l-havass-ı sultaniye ayende-i mukarribü'l-hazretü'l-hakaniye İbrahim Ağa Hazretlerinin saadethaneleri tamir ve termimi muhyiniz gideli beri ila-yevmina ne mertebeye varmıştır. Mufassal yazılıp ilam edesiz deyu iş'ar olunmuş mümtesil'l-emrü'l-ali zikrolunan bina ne mertebede tamir olduğu tasvir ve tahrir olunup hak-i pay-i meram-bahşınıza irasl olundu. Budur ki zikrolunur. Sultanım hazretleri sefer-i hümayuna müteveccih olduklarında divanhanenin tarik-i amda olan duvarı ağardulup nakşolunuyordu. Şimdiki halde tamam oldu" diyerek tarife başlayan Ömer Ağa yapılan işleri sıralamaktadır (Çetintaş, 2011: 322).

1947 tarihli Son Posta Gazetesi'ndeki yazısında, Şarlken ile kardeşi Ferdinand'ın İstanbul'a gönderdikleri barış heyetinin başkanı olan Cornelius Duplicius Schepper'in Viyana İmparatorluk Arşivi'ndeki Symmicta Diplomat adlı el yazısı belgeleri arasında yer alan notlarından alıntı yapmaktadır. Çetintaş'ın aktardığına göre metin şu şekildedir:

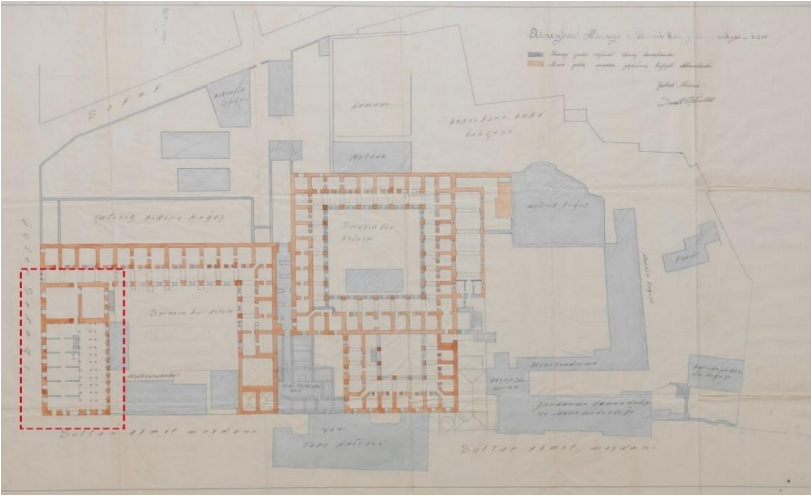
“Ayas Paşa Sarayı önünde düz bir nevi pazaryeri olan bir meydana çıktık. Meydan cenupta bulunuyor. Orada Herkules heykelleri taşıyan tunçtan sütunlar duruyor. Bunlar Buda'dan (Budin) buraya getirilmiştir. Bundan başka diğer yazılı sütunlar vardır. Uzaktan bu yazılar Latince gibi göründü. Yaklaşmak yasaktı. Bir tarafta hüküm veren bir hakim heykeli vardı. Hakim bir sandalyede oturuyor, etrafına büyükler toplanmıştır. Mezkur meydanın cenubunda deniz, batı tarafında İbrahim Paşa Sarayı ve bahçesi bulunuyor. Doğu tarafında hükümdarın sarayı ve haremi vardır. Onlar kadınları muhafaza ettikleri yere harem derler. Bu meydanda birçok darağaçları dikilidir. Bunlar da mücrimleri tehdit için dikilmiştir. Bundan sonra İbrahim Paşa Sarayı'na girdik. Bu saray İtalik tarzında yontma taşlardan inşa edilmiştir. Saraya iyi kaldırım bir sokak çıkıyor. Kapıdan geçtikten sonra kalabalık bir hademe sürüsü bulunan bir meydana geçiliyor. Burada atlarımızdan indik. İkinci bir kapıdan başka bir meydana geçtik. Bu meydanın doğu tarafında bir galerisi vardır. Burada birçok hademe ve asilzadeler duruyor. Adet bizde de aynıdır. Orada halılarla örtülmüş taş sıralara oturduk. Paşa'nın gelişini bekliyorduk. Sonra selamlığa çağrıldık. Yukarıya çıktık. Bir kapıdan içeri girdik; orada da birçok asilzadeler duruyordu. Parmaklığa yaklaştık; bu parmaklık doğudan batıya doğru salonu ikiye bölüyor. Parmaklık ahşap ve yarım insan boyundadır. Buraya yaklaşınca ilk selamımızı verdik. Sonra kuzeyden güneye doğru döşenmiş on iki adım genişliğinde halılara kadar geldik. Burada bir daha selam verdik.”

Çetintaş'ın ulaştığı belgelerden bir diğeri Mehmed Halife'nin Tarih-i Gılmani'de yazdığı notlardır. Mehmed Halife, 1659 yılının temmuz ayında İstanbul'daki 120'yi aşan sarayların âlâsının Süleymaniye'de üç yüz odalı ve 1200 pencereyi Siyavuş Paşa Sarayı olduğunu, en sadesinin ise *edna*⁶ olarak nitelediği Atmeydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayı olduğunu söylemiştir (Mehmet Halife, 1976: 95).

⁶ Edna: Pek aşağı, en bayağı, çok alçak; az, pek az (Develioğlu, 1970: 242.).

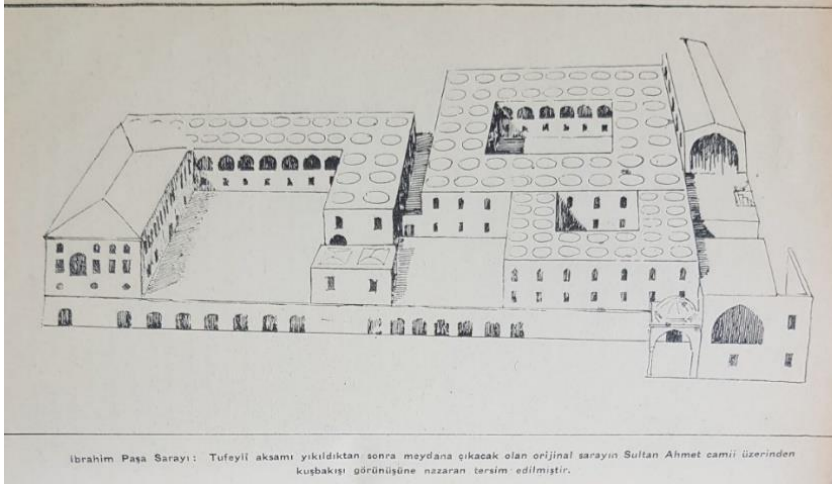
Şekil 4: Sedat Çetintaş'ın çizdiği İbrahim Paşa Sarayı zemin kat planı (Salt Araştırma Arşivi, Ülgen Ailesi Arşivi, TASUDOC0718003) üzerinde Mimar Sinan eklemesi olan merasim salonlarının yeri.

Şekil 5: Sedat Çetintaş'ın çizdiği İbrahim Paşa Sarayı birinci kat planı (Salt Araştırma Arşivi, Ülgen Ailesi Arşivi, TASUDOC0718) üzerinde Mimar Sinan eklemesi olan merasim salonlarının yeri.

Mehmet Halife'nin *edna* diye vasıflandırdığı İbrahim Paşa Sarayı 1521'de devlete ait önemli bir yapıyken, bir sadrazam konağıyken, 1582 yılında mevcut kısımları onarılan ve yeni eklemeler yapılarak genişletilmişken (Uludağ, 19 Ağustos 1938: 5); 1659 yılına gelindiğinde artık sadrazam sarayı olarak kullanılmayan, yetersiz

kalmış bir yapıdır. Çetintaş'a göre İbrahim Paşa Sarayı İstanbul, Edirne ve Galata'daki Acemi Oğlanlarının eğitildiği devlet yapılarından birisidir (Çetintaş, 2011: 452). Çetintaş, yerinde yaptığı ölçme çalışmaları ve araştırmalara dayanarak Atmeydanı Sarayı'nın iki büyük ve iki küçük avlu çevresinde, iki ve üç katlı yapılardan oluştuğunu belirtmektedir (Çetintaş, 5 Ağustos 1938: 5)(Şekil 4, Şekil 5 ve Şekil 6). Ana binasının Atmeydanı'na bakan uzun cephesi 138m, kuzeybatıya doğru genişliği yaklaşık 75m ölçülerindedir (Çetintaş, 5 Ağustos 1938:5). Çetintaş Bursa, Edirne ve Topkapı sarayları gibi Türk saraylarının bağımsız kasırlardan meydana geldiğine, İbrahim Paşa Sarayı'nın ise az sayıda büyük kütleli yapılardan oluştuğuna dikkat çekmektedir (Çetintaş, 19 Eylül 1947: 1, 5). Çetintaş sarayın bu özelliğinin Mimar Sinan eklemeleriyle bozulmadığını ve bu eklemelerle yeni bir karakter, hususiyet ve ihtişam oluşturduğunu yazmaktadır. Yazısında 1938 yılında üst katında 68 oda ile 6 tane salon bulunduğunu da belirtmektedir (Çetintaş, 19 Eylül 1947: 5).

Şekil 6: İbrahim Paşa Sarayı'nın perspektif çizimi (Çetintaş, 1939, s. 26).

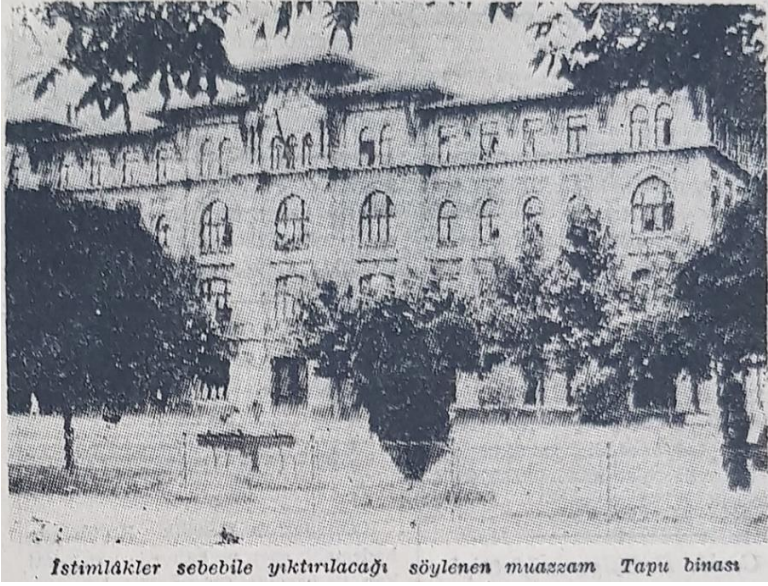
İbrahim Paşa Sarayı'nın, Sinan gibi büyük bir mimarın yetiştiği ocak olan Yeniçerilerin Acemi Oğlanlar mektebini de içermesine dikkat çeken Çetintaş; sarayın önemini belirtmek için bu sarayın incelenmesi ve okunması "*Türkün dört buçuk asırlık bir tarih kitabını okumak demektir*" diye yorum yapmaktadır (Çetintaş,

2011: 431). Çetintaş 1 Ağustos 1951 tarihli Musiki Mecmuası'ndaki makalesinde Sultan II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırdıktan sonra, yeniçeri ocaklarına asker yetiştiren Galata'daki kışlayı yeniden elden geçirerek burada 1838'de Tıbhane-i Amire'yi açtığını; Atmeydanı'ndaki kışlaya da Mehterhane'yi yerleştirdiğini belirtmektedir (Çetintaş, 2011: 465). Padişah ikametinin 1856 yılında Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na taşınmasının ve Avrupai bando-mızıkaya çevrilen mehter takımının (Mızıkai Hümayun) yeni saraya uzak kaldığı için Çırağan Sahil Sarayı'na taşınmasından sonra buradaki kışla binaları uzun süre kullanılmamıştır (Çetintaş, 2011: 465). Atmeydanı/İbrahim Paşa Sarayı'nın toplumsal bellekten silinmesi böylelikle başlamıştır.

1937 yılında hazırlanan İstanbul İmar Planı, artık kullanılmaz/atıl hale gelmiş olan ve Sedat Çetintaş'ın 1936 yılında rölövesini çıkararak tarihi geçmişini araştırmaya başladığı bu yapılar topluluğunun yıkılmasına yönelik hazırlanmıştır. Çetintaş 5 Haziran 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yazısında, bu yapıların içlerine girmeden değerinin kavranamayacağını vurgulamakta; planı hazırlayan Henri Prost'un verdiği kararın, tarihimizi bilmediği için mazur görülebileceğini, Prost'un da tarihimizi bilmeyen bir yabancı olarak dışardan bakıp bu kararı verdiğini⁷ yazmaktadır (Çetintaş, 5 Haziran 1938: 9). 1937 yılında Henri Prost yönetiminde hazırlanan İstanbul İmar Planı'nda saray yapıları ile Mimar Vedat Tek'in tasarladığı ve 1908 yılında sarayın önüne inşa edilen Tapu Binası'nın yıkım kararı verilmiştir (Şekil 7). Sedat Çetintaş ise 1939 yılında yayınladığı eseriyle ve 5 Haziran 1938 ve 2 Ağustos 1939 tarihli Cumhuriyet gazetelerinde yayınladığı makalelerinde gerekçeleriyle tarihi önemi ve toplumsal hafızadaki yeriyle gözden çıkarılamayacak yapılara yönelik bu karara itirazını yapmıştır (Çetintaş, 1939; Çetintaş, 5 Haziran 1938; Çetintaş, 2 Ağustos 1939: 2). Bu tartışmanın başladığı tarihte, İbrahim Paşa Sarayı'ndan kalan binalar; hapishane olarak

⁷ "Mimar Prost mazurdur, çünkü Türk tarihini bilmez ve şunu da itirafa mecburum ki eski eserler üzerinde çalışan bir mimar olduğum halde bizzat içine girip ciddi tetkikat yapmadan burada ciddi binalar bulunduğuna ben de kani değildim; çünkü dışarıdan bunlar berbat ve tahammül edilmez şekillere sokulmuştur."

kullanılan kısım, yeni yapılan tapu dairesi, maliye evrak hazinesi, askeri şubeler ve dikimhane ambarı olarak kullanılan kısımlardır (Şekil 8). Çetintaş'a göre hapisane koğuşu olarak kullanılan, sarayın 26 m x 18 m ölçülerindeki büyük salonu, klasik Türk binaları içinde günümüze ulaşabilmiş en büyük⁸ salondur (Çetintaş, 5 Ağustos 1938: 5).

Şekil 7: Tartışmaların sürdüğü dönemde bir gazete haberinde Tapu Binası (Yeni Sabah, 22 Eylül 1947: 1, 5).

⁸ Bu salonla büyüklük açısından yarışabilecek Dolmabahçe Sarayı'nın (1843-1856) 2000 metrekareye ulaşan Muayede Salonu yaklaşık 25m x 25m ölçülerindedir.

Şekil 8: İbrahim Paşa Sarayı'nın hapishane olarak kullanıldığı dönemden avlusunun görünümü (Kültür Envanteri, İbrahim Paşa Sarayı).

Çetintaş 5 Ağustos 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan açık mektubunda, Prost'un planından çok etkilendiğini, planı doğru bulduğunu; ancak Adliye Sarayı'nın yerleşmesi öngörülen niteliksiz yapılar topluluğu olarak gösterilmiş yerde İbrahim Paşa Sarayı'nın (Şekil 4) bulunduğunu fark etmesiyle bu beğenisinin kaybolduğunu ifade etmiştir (Çetintaş, 5 Ağustos 1938: 5). Çetintaş, gözlemlerinden edindiği çıkarımlar konusunda kendinden emin tavrını sürdürmekle birlikte, konu hakkında derinlemesine araştırma yapan tarihçilerin çıkıp yapının İbrahim Paşa Sarayı olmadığını söylemesi durumunda uzmanların fikirlerine değer vererek ısrarından vazgeçeceğini de eklemektedir (Çetintaş, 5 Ağustos 1938: 5). Sözlerine o dönemde gazeteler aracılığıyla cevaplar verilmişse de bilimsel bir yaklaşımda bulunulmamış ya da yapıların Atmeydanı Sarayı olmadığına dair bir belge sunulmamıştır. Bu nedenle Çetintaş, yapının Atmeydanı Sarayı olduğuna ilişkin iddiasının idari ve resmi elemanlar tarafından değil tarihçiler, mimarlar, arkeologlar tarafından değerlendirilmesi gerektiğini de her fırsatta belirtmiştir.

3. İbrahim Paşa Sarayı, Siyaset ve Çetintaş

İstanbul imar planı hazırlanırken, Tarihi Yarımada'nın merkezine devlet dairelerinin yerleştirilmesine karar verilmiştir. Bu sırada, yıkılması planlanan alanda oldukça büyük boyutlarda ve

derin geçmişe sahip tarihi bir yapının ortaya çıkması planların değişmesine neden olmuştur. Bir yandan Atmeydanı/İbrahim Paşa Sarayı adıyla anılan yapının görmezden gelinerek yıkımının hızlandırılmasına çalışılmıştır. Diğer yandan ise sarayı kurtarmak, korumak ve ortaya çıkarmak için bir mücadeleye girilmiştir. Bu mücadelenin öncülerinden biri Yüksek Mimar Sedat Çetintaş olmuştur. Meslek yaşamının büyük kısmını bu sarayı tanıtmak ve korumak ile geçirmiştir. Verdiği mücadeleyi uygun ortam buldukça yazıları ile gündemde tutmuştur. Bu sayede günümüzde Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılan yapıdan kalanlar bugüne kadar ulaşabilmiştir.

4. İnceleme Komisyonları Süreci

Sedat Çetintaş, İbrahim Paşa Sarayı hakkındaki ilk fikirlerini ve krokileri paylaşmasının ardından kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Yapının incelenmesi için Vali Muhittin Üstündağ tarafından, görüşmelerini İstanbul Belediyesi'nde sürdüreceği bir komisyon kurulmuştur. İlk komisyon toplantısı 3 Ağustos 1938 tarihinde gerçekleşmiştir. Komisyon üyeleri Vali Muhittin Üstündağ, Cumhuriyet Savcısı Hikmet Onat, İbrahim Hakkı Konyalı ile Üniversite Profesörler Heyeti adına Mükrimin Halil Yınanç, Türk Tarih Kurumu adına Sivas Mebusu Prof. Şemsettin Günaltay, Eski Eserleri Koruma Encümeni adına Efdaleddin Tekiner, Müzeler Genel Müdürü Aziz Ogan, Milli Eğitim Bakanlığı adına sarayın rölövesini almış yüksek mimar Sedat Çetintaş'tan oluşan beş kişilik bir uzman heyeti ve Vali'nin daveti olmadan toplantıya katılan Konya Milletvekili tarihçi Dr. Osman Şevki Uludağ ile toplantı yapılmıştır (Çetintaş, 17 Ağustos 1938: 7; Çetintaş, 6 Ağustos 1949: 2). 6 Ağustos'taki toplantı ise Şemsettin Günaltay, Muhittin Üstündağ, İstanbul Milletvekili Salah Cimcoz, Aziz Ogan, Güzel Sanatlar Akademisi'nden Prof. Mimar Hikmet, Sedat Çetintaş, Sedat H. Eldem, Müzeler Müdürü Kemal Altan, İstanbul Nafia Müdürü ve Vilayet Mektupçusu Osman'ın katılımıyla gerçekleşmiştir. Gündemi Adliye Sarayı'nın inşası sebebi ile İbrahim Paşa Sarayı'nın yıkılması gereken bölümlerinin belirlenmesi oluşturmuştur. Önerilen gündem uzun tartışmalara ve sert çıkışlara neden olmuştur (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1938: 1, 8). Türk Tarih Kurumu'nun tüm delegelerinin katılımı ile Çetintaş'ın rehberliğinde 12 Ağustos 1938

tarihinde yapıya bir ziyarette bulunulmuştur (Cumhuriyet, 13 Ağustos 1938: 1) (Şekil 9). Bu ziyarette Yusuf Ziya, Hikmet Bayur, mebuslardan Yahya Kemal Beyatlı, Osman Şevki Uludağ ve kurum sekreteri Uluğ da yer almıştır (Çetintaş, 6 Ağustos 1949: 2). Çetintaş bağlı olduğu kurum adına rölöve alırken Osman Şevki Uludağ da Atmeydanı Sarayı'nın tarihteki yerini inceleyerek iki koldan çalışmışlar (Abaloğlu, 27 Ağustos 1938: 1; Çetintaş, 1939:32; Uludağ, 8 Ağustos 1949) ve Uludağ, toplanan Türk Tarih Kurumu heyeti önünde yaptığı araştırmanın sonuçlarını okumuştur. Komisyon üyelerinden Prof. Yusuf Ziya ve Ali Muzaffer Göker sarayın korunmaması; Fuat Köprülü, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Hikmet Bayur ise sarayın korunması konusunda fikir beyan etmişlerdir. Ali Muzaffer Göker yapının saray olduğunu kabul etse de bu harap hali ile yapının korunamayacağını belirtmiştir. Uludağ, yapının değerini gösterecek şekilde restore etmenin görevleri olduğu şeklinde bu düşünceye karşılık vermiştir (Uludağ, 8 Ağustos 1949). Sonuçta yapının, tarihte adı geçen Atmeydanı/İbrahim Paşa Sarayı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir (Şekil 10).

312

Şekil 9: İbrahim Paşa Sarayı için kurulan ilk komisyonu 12 Ağustos 1938 tarihli alan çalışmasında gösteren bir gazete haberinden ayrıntı (Cumhuriyet, 13 Ağustos 1938: 1).

Sedat Çetintaş ve Atmeydanı/İbrahim Paşa Sarayı

Tarih	Üyeler	Koruma Taraftarları	Yıkım Taraftarları	Karar
9 Ağustos 1938 (ilk toplantı)	Vali Muhittin Üstündağ (Komisyon Başkanı) Cumhuriyet Savcısı Hikmet Onat İbrahim Hakkı Konyalı Üniversite Profesörleri Heyeti adına Mükrimin Halil Yamaç Türk Tarih Kurumu adına Sivas Mebusu Prof. Şemseddin Günaltay Eski Eserleri Koruma Encümeni adına Efdaleddin Tekiner Müvekkel Genel Müdürü Aziz Ogan Millî Eğitim Bakanlığında adına sarayın rolövesini almış yüksek mimar Sedat Çetintaş Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ	Mükrimin Halil Yamaç Şemseddin Günaltay Efdaleddin Tekiner Aziz Ogan Sedat Çetintaş Osman Şevki Uludağ	Muhittin Üstündağ (Komisyon Başkanı) Hikmet Onat İbrahim Hakkı Konyalı	
12 Ağustos 1938 (TTK üyelerinin yapılan toplantısı)	TTK üyeleri TTK Genel Sekreteri Prof. Muzaffer Göker Kurum Sekreteri Ulaş ile; Prof. Yusuf Ziya Hikmet Bayur Mebus Yahya Kemal Bayarlı Mebus Osman Şevki Uludağ	Fuat Köprülü İsmail Hakkı Uzünçarsılı Hikmet Bayur	Yusuf Ziya Ali Muzaffer Göker	Oy birliği ile yapının tarihte adı geçen İbrahim Paşa Sarayı olduğuna karar verilmiştir.
15 Ağustos 1938	Türk Tarih Kurumu adına Sivas Mebusu Prof. Şemseddin Günaltay Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ Eski Eserleri Koruma Encümeni adına Efdaleddin Tekiner Müvekkel Genel Müdürü Aziz Ogan Millî Eğitim Bakanlığında adına sarayın rolövesini almış yüksek mimar Sedat Çetintaş Cumhuriyet Savcısı Hikmet Onat Akademi Millî Mimari Semineri öğretmeni yüksek mimar Sedat Hakkı Eldem İstanbul Vakıflar Mimarı Vasfi Arkeoloji Müzesi mimarı Kemal Altan o zamanki Adalet Sarayı projesini hazırlamış Asım Kömürçü Akademi hocalarından modernist Arif Hikmet Belediye İmar Müdürü Ziya Kocacınan Belediye Harita Müdürü İstanbul Bayındırlık Müdürü Mebus Salah Cimcoz İbrahim Hakkı Konyalı Belediye Meclisçüsü Osman Nuri Erşin (çekimsiz)	Şemseddin Günaltay Osman Şevki Uludağ Efdaleddin Tekiner Aziz Ogan Sedat Çetintaş	Hikmet Onat Sedad Hakkı Eldem İstanbul Vakıflar Mimarı Vasfi Kemal Altan Asım Kömürçü Arif Hikmet Belediye İmar Müdürü Ziya Kocacınan Belediye Harita Müdürü İstanbul Bayındırlık Müdürü Mebus Salah Cimcoz İbrahim Hakkı Konyalı	Yapının yıkımı uygun bulunmuştur.

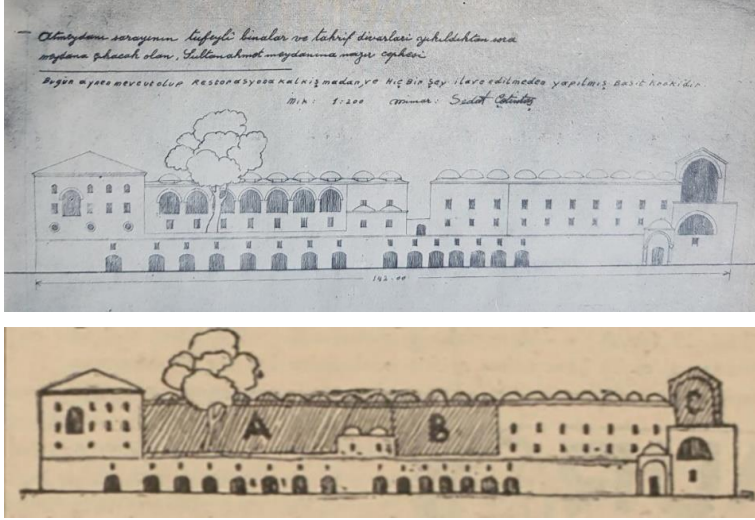
Şekil 10: İbrahim Paşa Sarayı için kurulan ilk komisyonun faaliyetleri.

Vali başkanlığındaki komisyonun seçtiği mimarlardan istenen rapor mühendis Ziya Kocacınan, İstanbul Vakıflar mimarı Vasfi (Egeli), Arkeoloji Müzesi mimarı Kemal Altan, Akademi Millî Mimari Semineri öğretmeni yüksek mimar Sedat Hakkı Eldem ile mimar Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından hazırlanmıştır (Çetintaş, 17 Ağustos 1938: 7). 1938 yılında İbrahim Paşa Sarayı hakkında belediyede yapılan üçüncü ve son toplantı 15 Ağustos'ta gerçekleşmiş ve yapının akıbeti için oylama yapılmıştır. Yapının korunması için oy kullanan beş kişi Şemseddin Günaltay, Osman Şevki Uludağ, Efdaleddin Tekiner, Aziz Ogan ve Sedat Çetintaş'tır. Oylama sonucu 11'e 5 yapının yıkımı uygun görülmüştür. Yapının yıkılması yönünde komisyondaki diğer yüksek mimarlar (Hikmet Onat, Sedat Hakkı Eldem, Vasfi Egeli, Kemal Altan, Asım Kömürçü ve Arif Hikmet), Belediye İmar Müdürü, Belediye Harita Müdürü ve İstanbul Bayındırlık Müdürü olan üç yüksek mühendis; mebus Salah Cimcoz; İbrahim Hakkı Konyalı oylarını kullanmıştır. Oylama sonucunun ardından eleştirilerinde Çetintaş, yüksek mimarlar için eski eserlerden anlamadıkları veya kişisel çıkar nedeniyle tarafsız kalamadıklarını yazmıştır (Çetintaş, 2011: 441; Çetintaş, 3 Ekim 1947: 1, 6; Çetintaş, 2011, s. 403; Cumhuriyet, 17 Ağustos 1938: 8). Ayrıca Vali Muhittin Üstündağ'ın kararı hızlandırmak için tüm üyeler bulunmamasına rağmen, o gün orada bulunanlar ile oylamayı yaptığını da belirtmiştir. Çetintaş, toplantılarda Hikmet Onat ile akıl hocası olarak nitelediği İbrahim Hakkı Konyalı'nın

uzmanları susturmak için hep yüksek perdeden konuştuklarından da bahsetmektedir (Çetintaş, 3 Ekim 1947: 6). İbrahim Paşa Sarayı üzerine 2012 tarihli bir kitabı olan Prof. Dr. Nurhan Atasoy 2016 yılındaki bir röportajında İbrahim Hakkı Konyalı'nın, Çetintaş'ın tespitlerini geçersiz kılmak için İbrahim Paşa Sarayı üzerine bir kitap yazdığını; ancak taraflı dilinden ötürü kitabın bilimsel olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir (Atasoy, 2016).

Alınan kararın ardından İstanbul İmar Müdürü Yüksek Mühendis Ziya Kocainan oylama ile aynı tarihli bir beyanatında yıkılmak istenen sarayın değersizliğinden bahsetmiş ve bölgenin değerlendirilmesi için yıkılıp yeniden yapılması gerektiğini söylemiştir. Kocainan sarayın değersizliğini dört kriter üzerinden açıklamıştır⁹. Çetintaş gecikmeden Kocainan'ın sözlerine cevap vermiş ve cevabında bu yapıda eksik olarak gösterilen noktaların tamamının mevcut olduğunu, eksik olduğu düşünülenlerin/görünmeyenlerin bir kısmının ise yapının temizlenmesinin ardından ortaya çıkacağını ifade etmiştir (Çetintaş, 18 Ağustos 1938: 5). Bir polemige dönüşen karşılıklı gazete yazılarında Ziya Kocainan 20 Ağustos 1938 tarihli Yeni Sabah gazetesinde (Kocainan, 20 Ağustos 1938: 4) saray için bir cephe önerisi getirmiş, sebep olarak da Çetintaş'ın çizimlerinin belediye'deki toplantılar sırasında incelenerek çizimlerde eksiklikler bulunmasını göstermiştir (Şekil 11). Çetintaş ise, vali ve belediye başkanının başkanlığındaki toplantılarda sunduğu raporun okunmasının sonraki toplantıya bırakılması, rölöveleri ve raporu hakkında kendisine soru sorulmaması ve sorularının yanıtız kalması üzerine sonraki toplantıları katılmayarak protesto ettiğini belirtmiştir (Çetintaş, 21 Ağustos 1938: 6). Bu yazısını şaka ile karışık bir iğneleme ile bitirmiş; Kocainan'ın krokisini Çetintaş'ın rölövesinin üzerinden çizdiğine işaret etmiştir.

⁹ Çetintaş'ın aktardığına göre bu kriterler kısaca: 1-Yerine uyarak etrafıyla bir ahenk teşkil etmek. 2-Plan, hacim, hulasâ kompozisyon itibarıyla değeri olmak. 3-İnşaat ve malzeme bakımından değeri olmak. 4-Tezyinî ve renk bakımından değeri olmak.

Şekil 11: İbrahim Paşa Sarayı'nın 1938 yılı cephesi (Çetintaş, 1939: 17) ve altında Ziya Kocainan'nın hazırlayarak yayınladığı İbrahim Paşa Sarayı cephesi (Kocainan, 20 Ağustos 1938: 4).

Osman Şevki Uludağ da 8 Ağustos 1949 tarihinde bir yazı yayınlamış, yazısında bu polemik sırasında Türk Tarih Kurumu'nu, dolayısıyla Atatürk'ü temsil eden Günaltay'ın yüksek perdeden konuşan Cumhuriyet Savcısı'na verdiği sert cevaptan bahsetmiştir (Uludağ, 8 Ağustos 1949)¹⁰.

Sedat Çetintaş'ın başlattığı araştırmalar, çalışmalar ve gazetelerde yazdığı yazılarla kamuoyuna yansıyan İbrahim Paşa Sarayı'nın yeniden keşfi ve gazetelerde bu keşifle ilgili araştırma belgeleri ile çizimlerin yayınlanması; ilk komisyondan çıkan yıkım kararının ardından kamuoyunda bu karara karşı tepkilere neden olmuştur. Türk Tarih Kurumu divan üyeleri, İbrahim Paşa Sarayı'na incelemelerde bulunmak üzere geldikten ve bu yapının İbrahim Paşa Sarayı olduğunu oy birliği ile kabul ettikten sonra sonuç

¹⁰ Komisyon toplantıları sırasında yaşanan sert polemiklerden 12 Temmuz 1949 tarihli Yeni Sabah Gazetesi'ndeki yazısında Sedat Çetintaş da bahseder (Sedat Çetintaş, Sayın Başbakanımıza İkinci Açık Mektup, Yeni Sabah, 12 Temmuz 1949: 2.). Burada bahsi geçen Şemsettin Günaltay dönemin başbakanıdır ve Çetintaş'ın 16 Ocak 1951 tarihli Son Saat Gazetesi'ndeki ifadesine göre İbrahim Paşa Sarayı/Atmeydanı Sarayı'nın ortaya çıkarılarak korunması için bizzat Atatürk'ten emir almıştır (Çetintaş, 2011: 440-443).

Başvekalet'e bildirilmiş, Başvekalet niteliksiz eklerin ayıklandıktan sonra tekrar değerlendirilme yapılmasını bir tezkere ile bildirmiştir. Bu değerlendirme sonucunda saray yapılarının korunmasına ya da yıkılmasına karar verilmesi uygun görülmüştür. Böylece Vali Muhittin Üstündağ'ın başkanlığında komisyonun aldığı karar geçerliliğini yitirmiştir. Sarayın öncelikle eklerinin yıktırılıp ana binanın ortaya çıkarılması Türk Tarih Kurumu heyeti tarafından da uygun görülmüş, Mustafa Şekip Tunç Cumhuriyet gazetesinin 2 Eylül 1938 tarihli nüshasındaki "Kültür Muhiti" başlıklı makalesinde bu zaferi alkışlamıştır (Çetintaş, 4 Ekim 1947:1, 3; Tunç, 2 Eylül 1938: 3). 1938 tarihli raporda ana yapının ortaya çıkarılması ve kullanımı için etnoğrafya müzesi veya devlet arşivi gibi binanın mimari ve tarihine uygun kullanımlar önerilmektedir (Çetintaş, 17 Ağustos 1938: 7). İlerleyen zamanlarda Arkeoloji Müzesi Binası'nın kendisine göre değersiz bir yapı olmasından dolayı yıkılmasını öneren Çetintaş, bu yapının kaldırılması ile eserlerin İbrahim Paşa Sarayı'nda sergilenmesini de başka bir seçenek olarak sunmaktadır (Çetintaş, 17 Temmuz 1942: 2). Eklemelerin yıkılmasına dair kararı imzalayan Bakanlar Kurulu üyeleri Başbakan Celal Bayar, Maarif Bakanı Saffet Arıkan ve Adliye Vekili Şükrü Saraçoğlu'dur (Çetintaş, 2011: 403). Türk Tarih Kurumu'nun bu karardaki rolünün o zamanlar Atatürk'ün emri anlamına geldiğini Çetintaş sevinerek eklemektedir.

Gelişmelerden kısa süre sonra vefat eden Atatürk'ün yerine geçen İsmet İnönü, İstanbul İmar Planı'nın Sultanahmet'e dair kısmını onaylamıştır. Komisyonda alınan sarayın eklerinin yıkılmasına yönelik karar uygulanmamış, yıkım doğruca Mimar Sinan'ın eklediği büyük salondan başlamıştır. Yıkım sırasında sıkı önlemler alındığını ve içeriye görevliler dışında kimsenin kabul edilmediğini söyleyen Sedat Çetintaş durmamış, dışardan görebildiği bölümleri gün gün fotoğraflarla belgelemeye çalışmıştır (Çetintaş, 4 Ekim 1947: 3; Uludağ, 8 Ağustos 1949). İbrahim Paşa Sarayı'nın korunması konusunda çaba harcayanlardan biri olan Osman Şevki Uludağ, milletvekili olması sayesinde şantiye alanına girerek içeriden belgelemeler yapabilmıştır. Ancak bu aşamada Sinan'ın inşa ettiği Türk salonları kaybedilmiştir (Çetintaş, 4 Ekim 1947: 3).

Uludağ'ın aktardığına göre; Günaltay'ın Atatürk'e "... *Bütün emelim, sivil mimarimizin bakiyesi olan bu eserin restore edilerek gelecek nesillere devredilmesini temin etmektir*" yazan raporunu verdiği sırada sarayın Sinan'ın yaptığı elçi köşkü ile büyük salonu yıkılmıştır. Günaltay uygulamanın başına geldiğinde fikirlerinin değiştiğini söyleyen Uludağ, sarayın bir kısmının yıkılmasını bir fesat eseri olarak görmektedir. Asım Kömürcü'nün imzaladığı ve Prost'un hazırladığı plana göre, Adliye ve Belediye Saraylarının İbrahim Paşa Sarayı'ndan 30 m geride inşa edilmesi planlamıştır. Böylece İbrahim Paşa Sarayı yıkılarak Bizans/Doğu Roma Hipodrom'u ortaya çıkarılacaktır (Uludağ, 8 Ağustos 1949).

Sedat Çetintaş'ın ifadesine göre "Çinili Köşk ile Baltacılar Dairesi arasındaki, Kalfa Yeri veya Kalfa Meydanı olarak anılan Osmanlı başmimarlık ofisinin yerinde, o dönemde yarım asırlık bir bina olan Arkeoloji Müzesi" bulunmaktadır. Çetintaş çeşitli nedenler öne sürerek bu yapının da kaldırılması gerektiğini zaman zaman gündeme getirmiştir. Konuyla ilgili Akademi yıl sonu sergisinde Milli Mimari Semineri salonunda sorumlu profesöre, ki İbrahim Paşa Sarayı'nın yıkılması yönünde oy kullanan Eldem'dir (Ödekan, 2004: 30), fikri sorulduğunda alınan cevap "Öyle rastgele binaları yıkacak kadar zengin değiliz efendim" olmuştur (Çetintaş, 14 Nisan 1943: 2). Anlaşılan o ki bu cevabı, İbrahim Paşa Sarayı'nın meydana şeref verecek nitelikte (Çetintaş, 17 Ağustos 1938: 7) olduğunu düşünse de yıkılması yönünde oy kullanan Eldem'e yüklenmesi için Çetintaş'a bir fırsat vermiştir (Çetintaş, 14 Nisan 1943: 2).

İlk komisyondaki uzman heyeti, sundukları tüm bilimsel verilere ve gerçekçi yaklaşımlara, hatta Çetintaş'ın olayı basına taşıyıp Hüseyin Cahit Yalçın'ın Yeni Sabah'ta, Yunus Nadi Abaloğlu'nun Cumhuriyet'te, Asım Us'un Vakit'te desteğini alan (Çetintaş, 3 Ekim 1947: 6; Çetintaş, 2011: 345) bir kamuoyu oluşturmaya rağmen azınlıkta kalmıştır. Birinci aşamada komisyonda alınan karara göre niteliksiz ekler değil, yıkıma ön ayak olan kişilerin istediği kısımlar yıkılmıştır. Aslında söz konusu sarayın komisyon kararınca tarihi yönden kıymetli olduğu ve yıkılmasının doğru olmadığı yönünde bir görüş mevcuttur (Cumhuriyet, 20 Ağustos 1939; Erkün, 22 Ağustos 1939: 7). Azınlıkta kalan komisyon üyelerinin savunduğu

fikrin geniş yankı bulması, Çetintaş'ın ısrarla oluşturduğu kamuoyu sayesinde yayıldığı düşünülebilir. Çünkü Çetintaş'ın gazetelere yansıyan yazıları ile saraya ait plan ve cephelere referanslar verilmektedir. Ayrıca savaş sonrası ekonomisinin şartları içinde, uygulanması planlanan istimlak ve yıkımın maliyeti de dönemin yazılı basınının manşetlerinde tartışma konusu edilmiştir (Yeni Sabah, 1 Ekim 1938: 1, 5.; Yeni Sabah, 22 Eylül 1947: 1, 5.). Büyük miktardaki harcamaların söz konusu olması, Saray'ın kamuoyunu ilgilendirmesinin bir başka boyutudur. Fakat sonrasında yapının yıkılması tekrar gündeme gelmiştir.

İki yıl sonra yeni bir girişim ile sarayın kalan kısımlarının da ortadan kaldırılması için harekete geçilmiştir. İkinci yıkım girişimi, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından, Çetintaş'ın kendisi ile iletişime geçmesi sayesinde durdurulmuştur (Çetintaş, 6 Ekim 1947: 1, 3). Çetintaş 5 Şubat 1948 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yazısında yıkımın durdurulmasının ardından İbrahim Paşa Sarayı'nı, yanında Aziz Ogan ve Tahsin Öz ile birlikte ziyaret eden Hasan Ali Yücel'in doğru karar verdiğini söylediğini aktarmıştır (Çetintaş, 2011: 346).

Hasan Ali Yücel'in İbrahim Paşa Sarayı'nın yıkımını durdurmasının üzerinden yaklaşık on yıl geçmişken, tekrar bir yıkım girişiminde bulunulmuştur. Bu dönemde Prost Planı'nda İbrahim Paşa Sarayı'nın yerine Adliye Sarayı'nın inşa edilmesinin uygun görülmesi üzerine bir yarışma açıldığını ancak yerin darlığının hiçbir projenin seçilememesine neden olduğunu Çetintaş aktarmıştır (Çetintaş, 2011: 346). Ayrıca Çetintaş 16 Eylül 1947 tarihli gazetelerde demeci yayınlanan İstanbul Bayındırlık Müdürü İsmail Devletkuşu'nun, Mimar Vedad Bey'in Meşrutiyet yıllarında yapmış olduğu Tapu Dairesi'nin arkasında kalan sultan dairesini *fil ahırı* olarak nitelediğini ve sözlerinin devamını "... İbrahim Paşa Sarayı dışında kalan binaların yıkılması ve sarayın da esaslı şekilde restore edilmesi kaydıyla..." şeklinde getirdiğini belirtmektedir (Çetintaş, 6 Ekim 1947: 3). Buradan sarayın 1939 yılındaki harem dairesi yıkımından ayakta kalan sultan dairesinin *restorasyon* adı altında yıkımı için Bayındırlık Bakanlığı'nın hamlesinin söz konusu olduğu çıkarımında bulunan Çetintaş'a göre Devletkuşu'nun 1938 tarihli bir gazete demecindeki "... birkaç harap duvara kubbeye

mukabil Adalet Sarayı ihtiyacı bakımından yıllardan beri mustarip İstanbul'a Adalet sarayı yapılacak, bu güzel vesile ile de hakiki İbrahim Paşa Sarayı tamir edilerek meydana çıkarılacak..." sözleri yukarıdaki sözleri ile tutarlıdır (Devletkuşu, 25 Eylül 1947: 3). Olayları kamuoyuna yansıtan Çetintaş 27 Eylül 1947 tarihli yazısında bu yıkıcı tahripler sonucu hangi sarayın kalıp da restore edileceğini sorgulamaktadır (Çetintaş, 23 Eylül 1947: 3). Bununla birlikte Devletkuşu ile Çetintaş arasında yazılı basında yaşanan küçük polemikten, Devletkuşu'nun konuyu büyütme yerine İstanbul'un ihtiyaç duyduğu Adalet Sarayı'nı bir an önce tamamlamak için çalıştığı anlaşılmaktadır (Devletkuşu, 5 Ekim 1947: 5).

Saray hakkında gelişen, kendi deyimiyle *acı* olaylardan Yunus Nadi de bahsetmektedir (Çetintaş, 23 Eylül 1947: 3). Olayın yaşandığı günlerde Yunus Nadi kendi gazetesi Cumhuriyet'te sarayın tamamen yıkılıp, ileride yerinde hiçbir zaman bir saray olmadığını bile iddia edileceğine dair yazısına "*İbrahim Paşa Sarayı – Saray denilen binayı yıkacaklar, yok edecekler, sonra da 'İşte görüyorsunuz ya... Burada saray maray yok' diyecekler*" (Abalıoğlu, 22 Ağustos 1939: 1) şeklinde başlık atmıştır.

İbrahim Paşa Sarayı'nın ayakta kalan sultan dairesini İstanbul İmar Planı çerçevesinde Adalet Sarayı'nın inşasını gerçekleştirmek amacıyla yıktırmak isteyen ve bunun için bir bilim kuruluna ihtiyaç duyan dönemin Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı 3 Haziran 1947'de İstanbul'da tekrar bir komisyon toplamıştır (Çetintaş, 31 Aralık 1950: 3). İncedayı'nın kurduğu üçüncü komisyondaki bilim ekibinde yer alan Çetintaş'tan başka Prof. Albert Gabriel, şair ve tarihçi Yahya Kemal Beyatlı, tarihçi Prof. Mükrimin Halil, arkeoloji profesörü Arif Müfid Mansel ile Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Tahsin Öz sarayın varlığını ve korunmasını Çetintaş'a katılarak savunmuş, Adalet Sarayı'nın İbrahim Paşa Sarayı yıkılarak üzerinde yükselmesine karşı çıkmıştır (Çetintaş, 2011: 348). İlk komisyonda da yer alan ve sarayın korunması yönünde görüş bildiren Aziz Ogan ile Reşit Saffet'in bu tarihte sarayın yıkılmasını uygun bulması ilginçtir (Çetintaş, 31 Aralık 1950: 3).

Şemsettin Günaltay'ın Malta Köşkü demecindeki Adliye ve İbrahim Paşa Sarayları hakkındaki sözlerini değerlendiren Çetintaş Başbakan'a yazdığı açık mektubunda, tarih profesörü ve zamanında Türk Tarih Kurumu'nu temsilen İbrahim Paşa Sarayı'nın korunması için çaba sarf etmiş olan Başbakanın, İstanbul'un 500. fetih yıldönümünde İstanbul'a İbrahim Paşa Sarayı gibi bir değeri armağan etmek istediği çıkarımında bulunmakta; ya da daha büyük ihtimalle bu yönde yol göstermektedir (Çetintaş, 6 Ağustos 1949: 2). Çetintaş'ın 6 Ağustos 1949 tarihli Yeni Sabah Gazetesi'ndeki yazısında aktardığına göre; o yıllarda Çetintaş'a karşı görüşte olan çevre de artık yapının değerini kabul etmiş, sarayın yıkılması gerektiğine yönelik karara 1938 yılında imza atmış mimarlardan Asım Kömürcüoğlu dahi fikrinden dönerek yayınladığı bir broşür ile yapının korunması gereğini savunmaya başlamıştır. Ancak önerildiği gibi, saraydan kalanların yeni yapılacak bir binaya bağlanması, Çetintaş'ın deyiimiyle "yıkılarak kaburgaları ortaya çıkarılmış cinayet izlerini maskeleyen" olacaktır (Çetintaş, 6 Ağustos 1949: 2). Çetintaş'a göre uygun olan tek şey İbrahim Paşa Sarayı'nın mimari ve tarihi kimliğine saygı göstererek etrafını istimlak etmek ve yapıyı kendi başına restore ederek işlevlendirmektir. 1938 tarihli raporda önerildiği gibi ve o gün de ihtiyaç olan bir arşiv veya bir milli müze söz konusu yapı grubu için oldukça uygun işlevlerdir.

Yüksek Mimar Sedat Çetintaş'ın zaman zaman sert çıkışları olmakla birlikte, yazılarında genellikle yumuşak ve tatlı bir dille ikna yöntemlerini denediği görülmektedir (Çetintaş, 6 Ağustos 1949: 2). 14 Kasım 1950 tarihli Vatan Gazetesi'nde Gabriel'in, ortada bir sebep ve kendisinin konu ile doğrudan ilgisi olmadığı halde Adalet Sarayı'nın modern bir ihtiyaç olduğundan dolayı inşaatının geri kalmaması gerektiğini yazdığı ve Çetintaş'ın 31 Aralık 1950 tarihli Son Saat Gazetesi'nde "İlimde Tezad Olmaz" başlıklı yazısında aktardığı "...siz Bizans uzmanlarının sözlerine bakmayınız, burada Adalet sarayı pekala yapılabilir" şeklindeki ibaresi Çetintaş'ı kızdırmıştır. Bakanlara açık mektup şeklindeki, fikir değişikliğini açıklayan bu gazete yazısı nedeniyle artık 60 yaşını doldurmuş olan Çetintaş, takındığı sert tavrı ile Gabriel'in üst kademelerden bir çıkar ya da beklentisi olup olmadığını sormaktan

çekinmemiştir (Çetintaş, 31 Aralık 1950: 3). Bu yıllarda Çetintaş, kişi özelindeki eleştirilerine devam etmektedir. Günaltay'ın sarayın korunması, restore edilerek gelecek nesillere bırakılması gerektiği yönünde oy kullandığı komisyonda bu görüşe karşı duran bir yüksek mimarın, 1949 yılında Eski Eserleri Koruma Encümeni tarafından başkan seçilmesini acıklı bulduğunu 16 Ocak 1951 tarihli Son Saat Gazetesi'ndeki yazısında yazmaktadır. Eski eserler hakkında ciddi bir bilgiye sahip olmamakla itham ettiği Eldem'in; İbrahim Paşa Sarayı konusu açıldıkça encümen azalarından bazılarını uzmanmış gibi gazetelerde konuşturduğunu ve en sonunda kendisinin "*Çıkan Bizans eserleri kıymetlidir. Fakat projemde yapacağım ufak tadilatla bunların üzerine Adalet Sarayı'nı yaparım ve yapılacak sarayın bodrum katında bu eserler korunmuş olur*" diye açıklamada bulunduğunu söyleyen Çetintaş, böyle bir eski eser korumasını ise koruma olarak görmemektedir¹¹.

Yıkım ve sarayın toprağa gömülü haldeki alt kat kalıntılarının sökülmesi devam ederken, sitemini açığa vuran Çetintaş, kimi nereye şikayet edeceğini merak ettiğini belirtmektedir (Çetintaş, 2011: 443). Çünkü İbrahim Paşa Sarayı'nın varlığını kabul ettirebilmek ve sürdürülebilmek adına gidebileceği her yere gitmiş; bakanlara, başbakana ve hatta Cumhurbaşkanlarına ulaşmıştır. Tüm bu çabalara rağmen sarayın yıkılması tekrar tekrar gündeme gelmeye devam etmiştir

5. İstanbul İmar Planı'nda Adalet Sarayı'nın Yeri ve İki Sarayın Boğuşması¹²

İbrahim Paşa Sarayı'nın bulunduğu adada yer alan ve kamuoyu gündeminde Çetintaş'a göre kasten "*hapishane*" olarak anılan yapı

¹¹ Aslında bu yöntem günümüzde belirli koşullar altında ve belirli örneklerde olumlu karşılanan bir koruma yöntemidir. Yöntemin kabul edilebilir olması ve yeni yapının bodrumunda sergilenebilmesi için mevcut yapının halihazırda ağır hasarlı veya tamamına yakınının kaybedilmiş olması gerekmektedir. Ranta yenik düşen bu yöntem koruma uzmanlarınca o zaman da kabul edilmemektedir. İbrahim Paşa Sarayı için ise yapının tüm katlarının mevcut olmasından dolayı Çetintaş'ın söylediği gibi bu yöntemin günümüzde de kabul edilebilmesi mümkün görünmemektedir.

¹² Sedat Çetintaş, İbrahim Paşa Sarayı'nın yıkılarak yerine Adliye Sarayı inşa edilmesi konusunda bu tabiri sıklıkla kullanmaktadır.

grubunun, Prost Planı'nda yıkılması öngörülmüştür. Plan dahilinde yapı adasındaki İbrahim Paşa Sarayı, sarayın müstemilatları, tapu daireleri, yanındaki Ticaret Mektebi, arkasındaki Güzel Sanatlar Mektebi ve Sedefkar Mehmet Ağa'nın inşa ettiği medrese, imaret, darüşşifa gibi 17. yüzyıl Türk eserleri kaldırılarak ortada nazar boncuğu gibi sadece Sultanahmet Camii ile Ayasofya'nın bırakılması planlanmıştır. Ayaktaki pek çok Türk eserini kaldırmayı öneren aynı imar planı, alandaki arkeolojik Bizans eserlerinin korunmasına ise geniş yer ayırmıştır (Çetintaş, 2 Ağustos 1939: 2). Döneminde Çetintaş tarafından sert eleştiriler getirilen bu yaklaşım, yukarıda bahsedilen koruma yöntemi gibi, günümüzdeki koruma yaklaşımı tarafından da doğru karşılanacak bir karar olmayıp, dönem eserlerine ve kentin tarih katmanlarına saygı gösteren koruma yaklaşımları daha uygun bulunmaktadır. 2 Ağustos 1939 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki yazısıyla Çetintaş, 1938 yılında Atatürk'ün önerdiği gibi ek binalarının yıkılıp sarayın en sona bırakılarak tekrar değerlendirilmesini önermiş, koruma kavramlarına uyan bir orta yol bulmaya çalışmıştır (Çetintaş, 2 Ağustos 1939: 2).

Kendi deyimiyle, yazılarını yayınladığı gazete olan Cumhuriyet Gazetesi haricinde aleyhine yazı çıkmayan hiçbir matbuat kalmayan Çetintaş mücadelesinden vazgeçmemiştir. İlk komisyondan çıkan ayıklama kararıyla birlikte Çetintaş, hapishanenin değil özgün sarayın yıkımına başladığını, elçiler salonunun mahvedildiğini, harem dairelerinin kubbelerinin delindiğini, avlu revaklarının kemerlerinin yıkıldığını tespit etmiştir (Çetintaş, 2011: 426). Atatürk'ün vefatını izleyen bu dönemde sarayın niteliklerinin dönemin Cumhurbaşkanı İnönü'ye doğrudan aktarılmasıyla yapının geri kalanının kurtarılacağı fikri Çetintaş'a bir çare olarak görünmüş olabilir. Çünkü Türk Tarih Kurumu üyelerine açık mektup şeklindeki 18 Ağustos 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yazısında bu fikirden ilk kez bahseden Çetintaş'ın, Cumhurbaşkanı ve Kurum üyelerinin konuya dikkatini çekmeyi amaçladığı hissedilmektedir (Çetintaş, 18 Ağustos 1938: 5).

Prost'un hazırladığı planda Atmeydanı ve çevresi, Cumhuriyet Anıtı'nın dikileceği yer ve devlet yapılarının yoğunlaştığı bir devlet

mahallesi olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle meydandaki tüm ekleriyle birlikte sarayın da yıkılması gerektiği şeklinde genel bir görüş mevcuttur. Ancak Çetintaş, Prost'un burayı bir devlet mahallesi olarak kurgulamasının, konumu gereği de uygun olmadığını, zira bu meydanın halkın devlet dairelerini rahatça kullanabileceği şekilde kolay ulaşılabilir bir ana aks üzerinde yer almadığını söylemektedir. Prost'un hazırladığı plana göre ana aks ve en önemli bulvar, Yenikapı'dan Taksim'e uzanan Atatürk Bulvarı iken, devlet dairelerini Sultanahmet'te toplamak Çetintaş'ın deyiimiyle *gariptir* (Çetintaş, 1939: 39). Çetintaş, vazgeçilmesi gereken bu yıkım fikrine karşı İbrahim Paşa Sarayı'nın korunmasını savunurken büyük bir hatayı önlediğine inanmaktadır. Binbirdirek Sarnıcı, İbrahim Paşa Sarayı ve Firuzağa Camii arasında inşa edilmek istenen Adalet Sarayı'nın buradaki eski eserler için tuzak olacağını dile getiren Çetintaş, Adalet Sarayı'nın buradaki kısıtlı alana sığdırılması için bazı önlemlerin alınıp, binanın kadrosunda ve projesinde küçültmelere gidileceği konusunda da önemli bir öngöründe bulunmaktadır. Adliye Kurumu'nun yeni gelişen bir kurum değil, olgunlaşmış ve daha küçülmek yerine sürekli büyüyecek bir kurum olduğunun altını çizen Çetintaş buraya, küçültülmesi planlanan bir Adliye Sarayı yapılsa bile ileride genişlemesi gerektiğinde, çevresindeki yapıların feda edilmesinin tekrar tartışmaya açılacağını belirtmektedir. Bu durumda on yıldan uzun süredir kendisinin koruma mücadelesi verdiği İbrahim Paşa Sarayı, yıkılması gündeme getirilecek ilk yapı olacaktır. Çünkü Binbirdirek Sarnıcı'nın zaten bir Bizans yapısı olduğu için -Hipodrom'da eski Bizans hayatını sembolize etmek isteyen- Prost dahil koruyucusu oldukça fazladır; İbrahim Paşa Sarayı ise devlet tarafından pek çok kez ortadan kaldırılmak istenen ve yeni inşa edilecek Adliye Sarayı'na en yakın olan yapıdır (Çetintaş, 26 Mart 1949: 2; Çetintaş, 2011: 453). Tepkilere rağmen İstanbul İmar Planı'nda Adliye Sarayı'nın yerinde değişiklik yapılmaması (Cumhuriyet, 14 Ağustos 1938: 2) da Çetintaş'ın çıkışlarının zaman içinde sertleşmesine yol açmıştır. Çetintaş'a göre Prost Planı, "*frenlenmesi gereken bir gariپ düşünceler yumağı*" haline gelmiştir (Çetintaş, 26 Mart 1949: 2.).

Yazılı basında, çeşitli meslek sahiplerinden ve avukatlardan da yeni Adliye Sarayı'na yer gösterenler olmuştur. Adliye Sarayı için yer arayışı sürdüğünden 29 Eylül 1948 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki "Adliye Sarayı Niçin Yapılamıyor?" başlıklı yazısında yer önerilerinden bahseden Çetintaş öneriler arasında yangın kulesinin Haliç tarafından Sultanhamamı'na inen sırtların, Düyun-u Umumiye binasının bulunduğu ve yine Sultanhamamı'nın üstlerine kadar uzanan geniş alanın ve Atatürk Bulvarı'nın bulunduğunu aktarmaktadır (Çetintaş, 29 Eylül 1948: 2). Geçen on yıllık sürede Prost'un, çevre yapılara uyumlu şekilde tasarlanacak bir resmi daire fikrinin yerine, ayrılan bütçe ile mevcut sarayın temizlenip tamir edilmesi yönünde fikirler gelişmeye başlamıştır. Sarayın onarıldıktan sonra resmi daire olarak işlevlendirilse bile Adliye'nin bugünkü yerinde kalması ve Adliye'nin yanına postane yapılmasının kullanıcılarını daha çok sevindireceği yönünde farklı görüşler de gündemdedir. Eski İstanbul Adliye Müfettişlerinden Ali Şevket Erkün'e göre mevcut Adliye'nin yerinin daha merkezi olduğu ve Sultanahmet Meydanı'nın işyeri olmadığı göz önüne alındığında, bütün binanın tamamının Adliye'ye tahsisi ile uzun vadede tüm ihtiyaçların karşılanması mümkün görünmektedir (Erkün, 22 Ağustos 1939: 7). Çetintaş'ın aktardığına göre, Cevdet Kerim İncedayı'nın Nafia Vekili iken toplamış olduğu komisyon üyelerinden Prof. Dr. A. Gabriel, Adalet Sarayı için Hukuk Fakültesi'nin yanını göstermiştir. Yahya Kemal Beyatlı ise, Adliye Sarayı'nın o günkü Vilayet binaları yerinde yapılmasının uygun olacağı fikrini ileri sürmüştür. Fakat bir türlü Adliye Sarayı için yer bulunamamış, 1948 yılında yeni bir Bakanlar Kurulu kararıyla İbrahim Paşa Sarayı'nın kalan kısmının kaldırılması gündeme gelmiştir. Bu kez Sedat Çetintaş mücadelesine bir taraftan Cumhuriyet sütunlarında Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek'e açık mektup yazarken, diğer taraftan o sırada toplanan Türk Tarih Kurumu Kongresi'ne başvurarak devam etmiştir (Çetintaş, 29 Eylül 1948: 2). Girişimlerinin sonuç verdiğini ifade eden Çetintaş, aslında çok da memnun değildir; zira on yıl içinde üçüncü kez İbrahim Paşa Sarayı'nın korunmasına dair karar verilmiş olması, kararın kararsızlığını göstermektedir.

O zamanlarda İstanbul'un geneli ve yeni açılan Atatürk Bulvarı oldukça düşük yoğunluklu bir imara sahiptir. Ulaşım imkânı ve Atatürk Bulvarı'nın düşük yerleşim yoğunluğundan dolayı Çetintaş'a göre Yeni Adliye Sarayı'nın yeri Atatürk Bulvarı olmalıdır. Tarihi İbrahim Paşa Sarayı ise kurtarılarak uygun bir şekilde restore ettirilip Devlet Arşivi yapılmalıdır (Çetintaş, 6 Ağustos 1949: 2).

6.İktidar Değişikliği

Çetintaş'ın 1950 yılından itibaren, aynı yıl mayıs ayında yapılan seçimlerden sonra artık iktidarda olmayan Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı duran bir tavır sergilediği yazılarının üslubundan anlaşılmaktadır. Dönemin Adalet Bakanı Halil Özyörük'e İbrahim Paşa Sarayı ile Adliye Sarayı'nın 1938 yılından beri süren çekişmesine son verecek bir çözüm bulunması isteğiyle açık mektuplar (Çetintaş, 26 Mart 1949: 2; Çetintaş, 12 Temmuz 1949: 2; Çetintaş, 6 Ağustos 1949: 2) yazmış olan Çetintaş, bu yıkımların olduğu dönemde Meclis'te olmasına rağmen dönemin Başbakanı Günaltay'ı dönemin Adliye Bakanını, kabine arkadaşlarını ve Halk Partisi yöneticilerini suçlamamaktadır (Çetintaş, 2011: 426-430). İbrahim Paşa Sarayı için mücadele ettiği yıllarda, Çetintaş'ın bazı kişilere başından beri sempati duyduğu, bazı kişilere ise zaman içinde sempatisini kaybettiği yazılarından takip edilebilmektedir.

15 Ağustos 1938 tarihli komisyondan çıkan İbrahim Paşa Sarayı hakkındaki "*Burada korunmaya değer tarihi bina yoktur. Baştanbaşa yıktırılıp yeni binalar yapılmasının uygun*" olduğuna dair kararı aktaran Çetintaş, Atatürk'ün sarayın yıkımını onaylamasını sağlamak için durumun kılıfına uydurulmaya çalışıldığını söylemektedir. Ayrıca Çetintaş, çıkan kararın altına düşülen notta yer alan "*Buraya yapılacak yeni bina projelerinin heyetimiz tarafından tetkik ve tasvibi gerektir*" ibaresini sarayın korunmasına karşı oy kullanan kişilerin hizmetlerinin karşılığını açık açık istemeleri olarak değerlendirmekte ve eleştirmektedir (Çetintaş, 2011: 441). Çetintaş eleştirilerini 60'lı yaşlarına geldiğinde ve Cumhuriyet Halk Partisi iktidardan düştüğünde basına yansıtabilmiştir. Rölöve Bürosu'ndan 1954 yılı itibariyle emekli bir yüksek mimar olan Çetintaş'ın bu dönemde kişiliğinin

daha da sertleşmiş olduğu yazılarından anlaşılabilir. Bu durum aynı zamanda tek partili dönemin politik ortamının eleştirilere çok imkan vermediğine işaret etmektedir.

Çetintaş 1950 seçimleriyle göreve gelen yeni Demokrat Parti iktidarının tarihi eserlere ve özellikle İbrahim Paşa Sarayı'na karşı daha korumacı yaklaşacağını düşünmüştür. Açık mektuplarında bu tavrı rahatlıkla görülen Çetintaş, yeni gelen yöneticilerin de geçmişte yapılan hataları anlamadıklarını 18 Nisan 1951 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki yazısında ifade etmiş, yöneticilerin değişmesinin neden kalıcı çözüm getirmediğine dair gerçekçi ve temel bir sebebe işaret etmiştir. Yeni bir partinin ve yeni bakanların işbaşına gelmiş olmasına rağmen vaktiyle bu sarayı yıkan kadrolar değişmemektedir (Çetintaş, 2011: 453). İbrahim Paşa Sarayı'nın yıkılması her gündeme geldiğinde yeni bir seçim yapıldığını ve iktidar ya da kabinenin değiştiğini belirten Çetintaş'a göre; seçimle işbaşına gelen yeni bakanlar, değişmeyen alt kadrolara fikir sordukları için her seçimde *yıkım* kararı tekrar gündeme gelmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının son bulması bile, *imarçılık* adı altında çalışan *kör kazmanın*¹³ faaliyetine mani olamamıştır.

Yeni göreve gelen Demokrat Parti iktidarına yol göstermek ve geçmişteki hataların tekrarlanmaması adına Çetintaş, bıkmadan saray hakkında bilgilendirmeyi ve dikkat çekmeyi amaçlayan yazılarını sürdürmüştür (Çetintaş, 2011: 426-430; Çetintaş, 2011: 430-434; Çetintaş, 31 Aralık 1950: 3; Çetintaş, 2011: 451-454; Çetintaş, 2011: 440-443). Çetintaş, yıktırıldığı söylenen fakat hala bodrum kat kalıntıları duran İbrahim Paşa Sarayı kalıntı katının

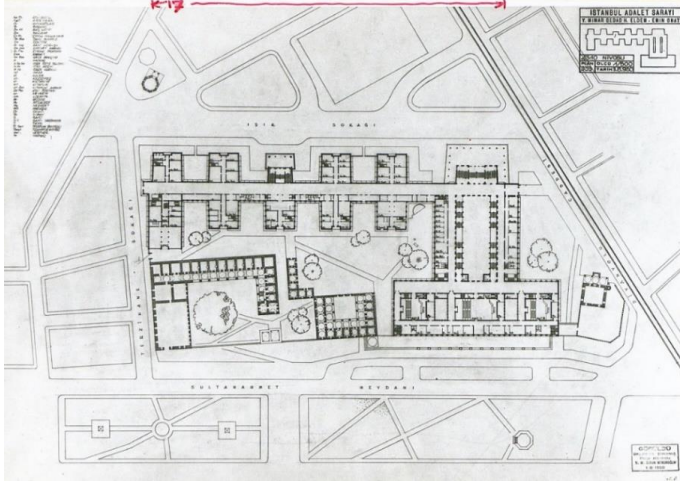
¹³ Çetintaş'ın ilk kez 12, 14 ve 15 Temmuz 1935 tarihlerinde Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yazılarında kullandığı "Kör Kazma" (Beyatlı, 2008 :127-129), Yahya Kemal'in Aziz İstanbul eserinde yer alan 26 Ocak 1921 tarihli bir makalesinden gelmektedir. Yahya Kemal eserinde Küçüksu'da Üçüncü Selim döneminden kalma karakolun yıkılışına şahit olduktan sonra kaleme almıştır. Makalesinin başlarında "*Bu şehri harap görmektense dümdüz görmekten daha çok zevk alırız*" der ve yazısını şöyle bitirir: "Medeniyete dair birçok kör itikatlarımız gibi kör kazmayı da bir tarafa bırakmalı. Ne bizim yeniliğe hayrımız oldu ne de yeniliğin bize. Bir gün olur yine 'yeni'ye vücut verebiliriz. Elverir ki bize şimdi hiçbir zararı olmayan eski binalarımız yerinde dursun..."

üzerine yapılacak yeni binanın inşaatı sırasında bu kalıntıların kaldırılacağını söylemektedir. Zemin tesviyesinin yapıldığı günlerde Adalet Bakanı'na yazdığı yazıda 1939 sökümünden arta kalan 1,75 m kalınlığındaki orta kat harem duvarlarının batı ve güney duvarları dinamitlenmektedir. Geriye yıkılacak bir şey kalmadan ve Atatürk'ün ölümünden kısa süre önce Bakanlık Kurulu'nca alınan kararın ve gerekçelerinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini 9 Temmuz 1950 tarihli Son Saat Gazetesi'ndeki yazısında Çetintaş kamuoyuna haber vermektedir (Çetintaş, 2011: 426-430). Çünkü Adalet Sarayı'nı Sultanahmet'te tarif edilen yerde yapmak Çetintaş'a göre İbrahim Paşa Sarayı'ndan vazgeçmektir ki geçmiş, şimdi ve gelecek müdahalelerin de saray yıkıldıktan sonra *restorasyon* olarak adlandırılması mümkün değildir. Günümüzde de belirli bir kısmı ayakta olan bir yapıyı tamamen ortadan kaldırarak sonradan restitüsyonunu yapmak veya temellerini sergilemeye çalışmak gibi restorasyon yaklaşımları uygunsuz karşılanmaktadır. Bunun yerine mevcut yapıyı/yapı kalıntılarını sağlamlaştırmaya yönelik ve yeniden kullanıma kazandıracak yaklaşımlar kabul görmektedir. Bu nedenle İbrahim Paşa Sarayı'nı bir taraftan yıkmaya çalışırken aynı anda koruyacağını ifade eden söylemler hem dönemde hem günümüzde kafa karıştırıcı olmuş ve koruma bakımından uygunsuz görülmüştür.

Adalet Sarayı da Çetintaş'ın deyimiyle pürüzsüz ve tam teşekküllü bir *saray* olması gerekirken bir boşluğa sıkıştırılmamalıdır (Çetintaş, 2011: 428). O dönemde yakın gelecekte birkaç milyon nüfusa ulaşması tahmin edilen İstanbul'da, o yılların İstanbulundakilerin Çetintaş'ın deyimiyle mecbur kalmadıkça ayak basmadığı Sultanahmet'te, tamamen arkeolojik olan bu alanda Adalet Sarayı boğulmak istenmektedir (Çetintaş, 2011: 454).

Sonuçta 1948 yılında açılan yarışma ile uzun sürecek inşa macerası başlayan Adliye Sarayı (Şekil 12) çeşitli nedenlerle tamamlanamamış, sadece Saray'ın arkasındaki kısımları kullanıma açılabilmiştir (Şekil 13). Emin Onat ve İbrahim Paşa Sarayı inceleme komisyonunda yer alan mimarlardan Sedat Hakkı

Eldem'in tasarladığı İstanbul Adliye Sarayı'nın mevcut bölümlerinin inşası 1955 yılında bitirilmiştir. Kalan kısımların inşası Eldem tarafından yeniden tasarlanmış ve 1978 yılında gündeme getirilmiş, ancak hayata geçirilmemiştir. Adliye birimlerinin 2012 yılında Çağlayan Adliyesi'ne taşınmasının ardından yapı İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. İbrahim Paşa Sarayı'nın restorasyonu ise 1973 yılında Hüsrev Tayla idaresine verilmiş ve 1983 yılında yapının müze olarak kullanımının başlamasına kadar devam etmiştir (Eyice, 2000, 347).

Şekil 12: İnşa edilmesi planlanan Adliye Sarayı'nın 1950 tarihli vaziyet planı (Salt Araştırma Arşivi, Edhem Eldem Koleksiyonu, TSHEPA09404).

Şekil 13: Adliye Sarayı'nın günümüzdeki durumu (Kültür Envanteri, Eski Sultanahmet Adliye Binası).

Yüksek Mimar Sedat Çetintaş'ın tespitlerinin ve öngörülerinin doğruluğu günümüzde daha iyi anlaşılmış durumdadır. Kentin nüfusu yirmi milyonu aşmış, alana inşa edilen Adliye Sarayı'nın yetersiz kalması sonucu adliye birimleri bu binadan taşınmıştır. İbrahim Paşa Sarayı'na restore edildikten sonra 1983 yılında, 1914 yılında Süleymaniye İmareti'nde kurulmuş olan Türk ve İslam Eserleri Müzesi taşınmıştır. Sonuçta Çetintaş'ın etnoğrafya müzesi veya milli müze olmasını önerdiği bu yapıdan kalanlar 41 yıldır müze olarak ayakta durmaktadır (Şekil 14).

Şekil 14: İbrahim Paşa Sarayı'nın günümüzdeki durumu (Kültür Envanteri, İbrahim Paşa Sarayı).

Sonuç

İstanbul'un fethinden sadece 150 yıl sonra kentin tepelerinde yer kalmadığı için bir Sinan yapısı olmasına rağmen ahşap Ahmed Paşa Sarayı yıktırılarak Sultanahmet Camii inşa edilebilmiş ve İstanbul'un ikonik silueti tamamlanmıştır. Cami inşa edilirken, Atmeydanı'na bakan İbrahim Paşa Sarayı yaklaşık yüzyıllık bir yapıdır. Çetintaş, 1938 yılında görevi gereği tanınmaz haldeki yapıyı ziyaret ettiğinde yapının önemini kavramış; tanıtmak ve korumak için elinden gelen çabayı göstermiştir. Rölövelerini almış, hakkında araştırmalar yapmış, araştırmalarını gazete sütunlarında yayınlamış ve araştırmalarının sonuçlarını kitap halinde bastırıştır.

Sarayın Çetintaş tarafından yeniden keşfedildiği zamandan itibaren yeni yapılması planlanan Adliye Sarayı, yerine yapılacağı İbrahim Paşa Sarayı'na karşı bir tehdit haline getirilmiştir. İlk komisyondaki uzman heyeti sundukları raporda tüm bilimsel verilere ve gerçekçi yaklaşımlara, hatta Çetintaş'ın olayı basına taşıyarak bir kamuoyu oluşturmaya rağmen yıkılmaması konusundaki kararda azınlıkta kalmıştır. Çetintaş'a göre, Adalet Sarayı'nı yapabilmek için İbrahim Paşa Sarayı'nın yıkılması gerekmemekte, inşaatı da şehircilik açısından uygun görünmemektedir. Uygulama aynı zamanda Atatürk'ün verdiği emre de ters düşmektedir. Çetintaş'a göre Adliye Sarayı'nın buradan vazgeçilerek diğer alternatifler göz önüne alınıp uygun başka bir yere inşa edilmesi gerekmektedir. Her ne kadar dönemin idarecileri tarafından bilimsel temele oturtulmaya çalışılsa da; o zamanlarda bütün olarak ayakta duran dört buçuk asırlık kagir bir sarayın imar planında yıkılması öngörüldüğü için kaldırılmaya çalışılması, günümüz koruma yaklaşımı açısından da anlaşılabilir gibi değildir.

Sarayın korunup yeniden işlevlendirilmesi de 1938 yılından itibaren Çetintaş'ın aktif olarak sahada çalıştığı dönemde çok gündeme getirilmesine rağmen sözde kalmıştır. İmar planı ile ilgili gelişmeler yaşandığında, Adliye Sarayı'nın yapımı gündeme geldiğinde veya genel seçim yapıldığında bir şekilde İbrahim Paşa Sarayı'nın yıkımı söz konusu olmuştur. Çetintaş her seferinde yapıyı korumak için elinden geleni gerek kamuoyunu

bilgilendirerek gerek üst makamlara ulaşarak yapmıştır. Uğraşları için “... Bizzat tehlikelere göğüs germek suretiyle ömrünü bu uğurda çalışmaya vakfetmiş bir ilim adamıdır” (Çetintaş, 2011, s. 354) şeklinde övgüler almıştır. Ancak bu övgüler onun mücadelesinin başarı ile sonuçlanmasına yetmemiştir. Bu mücadeleden öyle bunalmıştır ki, iktidar değişiminden sonra tepkisini şu sözlerinde bulmaktayız: “Kör kazma merakımız sayesinde, İstanbul şehrini 1951 yılında körler memleketinin kendisi diye payelendirmek istiyorum” (Çetintaş, 2011, s. 454). Kültürel mirasın korunması ve yeniden kullanılması Cumhuriyet’in erken dönemlerinden beri üzerinde ciddi tartışmalar yapılan ancak eski eser tahribatına bir türlü engel olamayan bir konudur. O günden bugüne konuya yaklaşımımız değişmemiştir. Dileriz ki İstanbul’a katkı yapan tüm eserler, Çetintaş’ın İbrahim Paşa Sarayı’na gösterdiği hassasiyetle yaşasın.

Kaynakça

- Abalioğlu, Y. N. (27 Ağustos 1938). Atmeydanı Sarayı İçin Bir İki Söz De Bizden. *Cumhuriyet*, 1, 3.
- Abalioğlu, Y. N. (22 Ağustos 1939). İbrahim Paşa Sarayı. *Cumhuriyet*, 1.
- Atasoy, N. (2016). Matrakçı'nın Minyatürü İbrahim Paşa Sarayı'nı Kurtardı. (S. Karagöz, Röp.) <http://www.lacivertdergi.com/soylesi/>. Erişim: 28.05 2020.
- Beyatlı, Y. K. (2008). Kör Kazma. *Aziz İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 127-129.
- Cumhuriyet*. (7 Ağustos 1938). Hapishane Binası İşinde Münakaşalı Bir Toplantı, 1, 8.
- Cumhuriyet*. (13 Ağustos 1938). Tarih Kurumu Heyeti İlmi Tetkikata Başladı, 1, 7.
- Cumhuriyet*. (14 Ağustos 1938). Mimarlar Heyeti, Prost'un Planına İştirak Etmeğe Karar Verdi, 2.
- Cumhuriyet*. (17 Ağustos 1938). İlmi Komisyon Dün Son Kararını Verdi, 1, 8.
- Cumhuriyet*. (20 Ağustos 1939). Kendi Kendimizi Tenkid: İstanbul'un Tarihi Siması, Adliye Vekilimizden Bir Rica.
- Çetintaş, S. (5 Haziran 1938). Kör Kazma Hortlayabilir Mi? *Cumhuriyet*, 9.
- Çetintaş, S. (5 Ağustos 1938). Atmeydanı Sarayı Hakkında-Adliye Vekilimize Açık Mektub. *Cumhuriyet*, 5.
- Çetintaş, S. (17 Ağustos 1938). İbrahim Paşa Sarayı Niçin Yıkıtırılmaz? *Cumhuriyet*, 7.
- Çetintaş, S. (18 Ağustos 1938). Hapishane Meselesi - İmar Müdürümüzün Dört Sözüne Cevap. *Cumhuriyet*, 5.
- Çetintaş, S. (21 Ağustos 1938). İmar Müdürümüzün İnkarı Koca Bir İtiraftır. *Cumhuriyet*, 6.

- Çetintaş, S. (1939). *Saray ve Kervansaraylarımız Arasında İbrahim Paşa Sarayı*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Çetintaş, S. (2 Ağustos 1939). İbrahim Paşa Sarayı Tarihe Karışırken. *Cumhuriyet*, 2.
- Çetintaş, S. (17 Temmuz 1942). Türk İstanbul'un Yıldönümü – Fatih'in Heykellerini Dikmeden Evvel. *Cumhuriyet*, 2.
- Çetintaş, S. (14 Nisan 1943). Çinili Köşk, Arkeoloji Müzesi, İbrahim Paşa Sarayı. *Cumhuriyet*, 2.
- Çetintaş, S. (6 Temmuz 1943). Büyük Milli Şef'in Türk Sanatına Yeni Bir Hediyesi. *Cumhuriyet*.
- Çetintaş, S. (19 Eylül 1947). Adliye Sarayı'na Ait Ciddi Münakaşalar - İbrahim Paşa Sarayı'nın Tarihçesi. *Yeni Sabah*, 1, 5.
- Çetintaş, S. (23 Eylül 1947). Saray Mı, Fil Ahır Mı? *Yeni Sabah*, 1,3.
- Çetintaş, S. (3 Ekim 1947). İbrahim Paşa Sarayı Macerasının Tarihçesi. *Yeni Sabah*, 1,6.
- Çetintaş, S. (4 Ekim 1947). İbrahim Paşa Sarayı Macerasının Tarihçesi. *Yeni Sabah*, 1,3.
- Çetintaş, S. (6 Ekim 1947). İbrahim Paşa Sarayı Macerasının Dördüncü Safhası. *Yeni Sabah*, 1,3.
- Çetintaş, S. (29 Eylül 1948). Adliye Sarayı Niçin Yapılamıyor? *Cumhuriyet*, 2.
- Çetintaş, S. (26 Mart 1949). Sayın Başbakanımıza Açık Mektup. *Yeni Sabah*, 2.
- Çetintaş, S. (12 Temmuz 1949). Sayın Başbakanımıza İkinci Açık Mektup. *Yeni Sabah*, 2.
- Çetintaş, S. (6 Ağustos 1949). Sayın Başbakanımıza Üçüncü Açık Mektup. *Yeni Sabah*, 2.
- Çetintaş, S. (31 Aralık 1950). İlimde Tezad Olmaz. *Son Saat*, 3.
- Çetintaş, S. (4 Aralık 1950). Ecdad Yadigarlarından Bir Tarih Külliyesi Yıkılırken. *Son Saat*.

- Çetintaş, S. (2011). *İstanbul ve Mimari Yazıları*. (İ. Dervişoğlu, Haz.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Develioğlu, F. (1970). Edna. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.
- Devletkuşu, İ. (25 Eylül 1947). İbrahim Paşa Sarayı Münakaşası-Nafia Müdürü S. Çetintaş'a Cevap Veriyor. *Yeni Sabah*, 1, 3.
- Devletkuşu, İ. (5 Ekim 1947). İbrahim Paşa Sarayı Davası-Nafia Müdürünün S. Çetintaş'a İkinci Cevabı. *Yeni Sabah*, 1,5.
- Erdoğan, Ü. ve Eynallı, E. (2005). Mimar Vedat Tek. *Restorasyon Yıllığı Dergisi*, 11, 44-55.
- Emecen, F. (2000). İbrahim Paşa, Makbul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.21, 333-335. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Erkün, A. Ş. (22 Ağustos 1939). İbrahim Paşa Sarayı Yıkılmamalıdır. *Cumhuriyet*, 7.
- Eyice, S. (2000). İbrahim Paşa Sarayı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.21, 345-347. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gürses Söğüt, S. (2021). Projects in Sultanahmet Square in the Late Ottoman Period [Bildiri], *4th International Conference of Contemporary Affairs in Architecture and Urbanism. Alanya*. Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi, Antalya, 20-21 Mayıs 2021.
- Halife, M. (1976). *Tarih-i Gilmani*. (K. Su, Sad.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1968). *Mimar Koca Sinan*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi. (1983). *Çetintaş, Sedat*, C. 3, 1475. İstanbul.
- Kafescioğlu, Ç. (2019). Sokağın, Meydanın, Şehirlilerin Resmi: On Altıncı Yüzyıl Sonu İstanbul'unda Mekân Pratikleri ve

- Görselliğin Dönüşümü. *YILLIK: Annual of Istanbul Studies*, 1, 7-43.
- Kocainan, Z. (20 Ağustos 1938). Hapishane ve Adliye Sarayı Meselesi. *Yeni Sabah*, 4.
- Kuban, D. (1992). Sedat Çetintaş-Motivasyon ve Tutku. *Arredamento Dekorasyon*, 38, 106-107.
- Kültür Envanteri, İbrahim Paşa Sarayı. <https://kulturenvanteri.com/yer/?p=39525>, Erişim tarihi: 3 Ocak 2024.
- Kültür Envanteri, Eski Sultanahmet Adliye Binası. <https://kulturenvanteri.com/yer/?p=183578>, Erişim tarihi: 3 Ocak 2024.
- Ödekan, A. (2004). *Yazıları ve Rölöveleriyle Sedat Çetintaş*. İstanbul: İTÜ Yayınevi.
- Mekki Said (18 Nisan 1935). Mimar Sedad'la Bir Mülakat. *Cumhuriyet*.
- Salt Araştırma Arşivi, Ülgen Ailesi Arşivi, TASUDOC0718. Erişim tarihi: 21.09.2023.
- Salt Araştırma Arşivi, Edhem Eldem Koleksiyonu, TSHEPA09404. Erişim tarihi: 21.09.2023.
- TSMK H 1344, 1588, 247b-248. Nakkaş Osman ve atölyesi, "Pâpûş-ı sipâhiyân işler şehirlü tâ'ifesi", İntizami, Sûrnâme.
- Tunç, M. Ş. (2 Eylül 1938). Kültür Muhiti. *Cumhuriyet*, 3.
- Uludağ, O. Ş. (19 Ağustos 1938). Binanın Tarihi Kıymeti Olduğu Muhakkaktır. *Cumhuriyet*, 5.
- Uludağ, O. Ş. (8 Ağustos 1949). Başbakan Şemsettin Günaltay'a Açık Mektup, Şehir Üniverstesi Taha Toros Arşivi.
- Yeni Sabah*. (1 Ekim 1938). Adliye Sarayı İstimlak Muamelatına Hız Verildi, 1, 5.
- Yeni Sabah*. (22 Eylül 1947). Adliye Sarayı, Galiba, 7 Değil, 17 Milyona Mal Olacak!, 1, 5.